

Hanna de Jong

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK),
kirkon nuorisotyön ohjaaja
Opinnäytetyö, 2020

Minna-Maaria Mäkelä

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK),
varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus
Opinnäytetyö, 2020

TUNNETAITOJA TUTKIMASSA

**Laadullinen tutkimus lasten tunnetaitoryhmästä Mannerheimin
Lastensuojeluliiton Perhehaavi-hankkeessa**

TIIVISTELMÄ

Hanna de Jong ja Minna-Maaria Mäkelä

Tunnetaitoja tutkimassa – Laadullinen tutkimus lasten tunnetaitoryhmästä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Perhehaavi-hankkeessa

53 sivua, 1 liite

Kevät 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkimus

Sosionomi (AMK), kirkon nuorisotyö, Sosionomi (AMK), varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Perhehaavi-hankkeen kanssa, jonka tarkoituksena on tukea haavoittuvassa asemassa olevien lapsiperheiden vanhemmuutta. Hankkeessa järjestettiin Vanhemmuuden ABC -ryhmä, johon kuului lapsille kehitetty erillinen tunnetaitoryhmä. Ryhmä kokoontui kerran viikossa neljän viikon ajan ja siihen osallistui kolme 3–4-vuotiasta lasta. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena oli tutkia lasten suhtautumista tunnetaitoryhmään ja tunnetaitojen mahdollista kehittymistä sekä sitä, tukeeko tunnetaitoryhmä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Opinnäytetyössä tarkastellaan myös tunnetaitojen merkitystä seurakunnan lapsi- ja nuorisotyössä.

Tutkimuksen aineisto kerättiin havainnoimalla lasten tunnetaitoryhmää sen koko toiminnan ajan sekä haastatteleamalla yhteensä kolmea eri vanhempaa. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina tunnetaitoryhmän viimeisen tapaamiskerran päätteeksi. Yksi haastatteluista suoritettiin sähköpostin välityksellä. Lisäksi lasten ja vanhempien ryhmät kokoontuivat jälleennäkemiskerralle kaksi kuukautta ryhmien päättymisen jälkeen. Tällöin vanhempien kanssa keskusteltiin ryhmien mahdollisista vaikutuksista arjessa. Aineistoa analysoitiin teemoittelua hyödyntäen.

Havaintojen mukaan lapset osallistuivat innokkaasti järjestettyyn toimintaan ja viihtyivät tunnetaitoryhmässä hyvin. Tätä johtopäätöstä tukivat myös vanhempien haastattelut. Lasten tunnetaitojen varsinaista kehittymistä oli haastava todeta lyhyen tutkimusjakson ja etukäteen luultua pienemmän lapsiryhmän sekä lasten nuoren iän vuoksi. Vanhemmat kokivat vuorovaikutussuhteen lapsensa kanssa parantuneen ja tähän suurimpana vaikuttavana tekijänä pidettiin Vanhemmuuden ABC -ryhmästä saatuja vinkkejä sekä vertaistukea, joiden avulla omaan toimintaan kiinnitettiin enemmän huomiota.

Asiasanat: tunnetaidot, sosioemotionaalinen kehitys, kiintymyssuhdeteoria, sosiaaliset taidot, perhesuhteet, vertaissuhteet

ABSTRACT

Hanna de Jong, Minna-Maaria Mäkelä

Exploring emotional skills – Qualitative research of a children's emotional skills group in Mannerheim League for Child Welfare's Perhehaavi project

53p., 1 appendix

Spring 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Option in Christian Youth Work, Option in Early Childhood Education

Bachelor of Social Services

The thesis was carried out in cooperation with the Mannerheim League for Child Welfare's Perhehaavi project, which aims to support the parenting of vulnerable families with children. The project led to the organization of a Parenting ABC group, which included a separate emotional skills group for children. The group met once a week for four weeks and was attended by three children aged 3–4. The aim of the qualitative study was to investigate the children's attitudes towards the emotional skills group and the possible development of emotional skills, and whether the group supports the interaction between the child and the parent. The thesis also examines the importance of emotional skills when working with children and youth in the congregations.

The research material was collected by observing the children's emotional skills group throughout its operation and by interviewing a total of three different parents. Parents were interviewed individually at the end of the last meeting of the children's group. One of the parents could not make it to the last meeting so one of the interviews was done by e-mail. Parents were also shortly interviewed in the reunion two months after the last meeting.

According to the findings, the children participated enthusiastically in the organized activities and enjoyed the emotional skills group. Parents' interviews also supported this conclusion. It was challenging to observe the actual development of the children's emotional skills due to the young age of the children, the short duration of the study and the size of the group, which was smaller than expected. Parents felt that their interaction with their child had improved and that the main influences were the advice and peer support from the Parenting ABC group, which got them to pay more attention to their own behaviour.

Keywords: emotional skills, socio-emotional development, attachment theory, social skills, family relationships, peer relationships

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 3–4-VUOTIAAN LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS	6
2.1 Sosiaaliset taidot ja niiden kehittyminen.....	6
2.2 Kiintymyssuhde luo pohjan sosioemotionaaliselle kehitykselle	8
2.3 Perhe- ja vertaissuhteet lapsen sosiaalisena ympäristönä.....	12
3 TUNNETAIDOT	15
3.1 Tunteet ja niiden synty	15
3.2 Hyvät tunnetaidot lisäävät lasten hyvinvointia.....	17
4 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TARKOITUS	21
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	22
5.1 Työelämäyhteistyökumppani.....	22
5.2 Lasten tunnetaitoryhmä.....	23
5.3 Aineistonkeruumenetelmät ja analyysi	26
5.3.1 Havainnointi	26
5.3.2 Haastattelu.....	29
5.3.3 Analyysi.....	30
6 TULOKSET	33
6.1 Lasten viihtyminen tunnetaitoryhmässä	33
6.2 Tunnetaitojen kehittyminen ja uuden oppiminen	34
6.3. Vuorovaikutus	35
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
8 POHDINTA	38
8.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	39
8.2 Ammatillinen kasvu	44
8.3 Kirkon nuorisotyönohjaaja ja tunnetaidot	46
LÄHTEET	49

LIITE 1. SUOSTUMUSLOMAKE.....	54
-------------------------------	----

1 JOHDANTO

Tunteita on ennen pidetty vähäpätöisempänä kuin älyä, ikään kuin ”hömpänä”, eikä aikaisempien sukupolvien keskuudessa niitä ollut tapana näyttää. Tunteiden kieltäminen kuitenkin lisää ahdistusta ja heikentää hyvinvointia. (Siljamäki 2016, 17-18.) Tukahdutetut tunteet ja selvittämättömät negatiiviset mielialat saattavat aiheuttaa laajojakin oireita: psyykkistä ja fyysistä stressiä, sympaattisen hermoston kuormittumista, kipua ja väsymystä (Köngäs 2018, 161). Onneksi asenteet tunteita kohtaan ovat muuttuneet ja yhä muuttumassa. Lasten tunnetaitojen harjoittamisen on todettu vähentävän jännittyneisyyttä, ahdistuneisuutta ja negatiivista mielialaa (Komi 2016, 25). Tunnetaidot koostuvat yksinkertaistettuna kyvystä tunnistaa omia ja muiden tunteita sekä säädellä omia tunnereaktioitaan (Huttunen, Laakso & Helminen 2016, 15).

Tunteiden ajatellaan usein olevan jotakin mielessä koettua. Tunteet ovat kuitenkin määriteltävissä paitsi psyykkisen myös fysiologisen olemuksensa kautta; itse asiassa niiden perusta on kehollinen (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 14; Pirskanen & Eerola 2018, 9). Tutkija ja dosentti Nina Sajaniemi on kyseenalaistanut koko tunne-sanankäytön, sillä tunteet pohjautuvat biologiaan. Tunteiden hallitseminen voi tuntua haastavalta, jos ei ymmärrä, mitä kehossa tapahtuu, kun tunne ottaa vallan. Tunnetaitojen kehittyminen ja niiden harjoittaminen yhdessä aikuisen kanssa auttavat lasta luottamaan siihen, että tunteita ja omaa oloaan voi säädellä. (Komi 2016, 22-25.) Tunnetaidot sekä sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot kulkevat käsikädessä. Nykylasten kohdalla puhutaan toisinaan empatiakadosta, jolla tarkoitetaan puutteellista empatiakykyä. Tilanteen ajatellaan olevan selitettävissä sosiaalisten kontaktien siirtymisellä digitaalisille alustoille. Vuorovaikutustilanteissa ei välttämättä nähdä toista ja vastassa voi olla vain kylmä hahmo, joka ei ilmehti tai elehdi. (Siljamäki 2016, 18.)

Tunnetaidot tuntuvat olevan tällä hetkellä ajankohtainen pedagoginen teema. Niin varhaiskasvatussuunnitelman perusteet kuin esi- ja perusopetussuunnitelman velvoittavat vuorovaikutus- ja tunnetaitojen opettelemiseen (Opetushallitus

2018, 21, 26; Huttunen ym. 2016, 14). Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan myös yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä toisten ihmisten kunnioittamista (L 540/2018, 3. §), joiden voidaan ajatella olevan läheisesti kytköksissä tunnetaitoihin. Tällä hetkellä käytetyin tunnetaitoharjoite Suomessa lienee amerikkalaiseen Second Step -ohjelmaan perustuva Askeleittain-ohjelma. Opetushallitus on julkaissut tunnetaitojen harjoittelemisen tueksi Tunteesta tunteeseen -ohjausmateriaalin. (Huttunen ym. 2016, 14.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puolestaan todetaan, että lapselle on tarjottava mahdollisuus tunnetaitojen harjaanuttamiseen (Opetushallitus 2018, 21).

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin keväällä 2019 käynnistynyt Perhehaavi-hanke keskittyy niin ikään lasten tunnetaitojen tukemiseen. Hankkeen yhtenä osana järjestetään eri puolilla pääkaupunkiseutua Vanhemmuuden ABC -ryhmiä vanhemmille ja niiden yhteydessä lapsille Iloinen kiukkukerho -nimellä kulkevia tunnetaitoryhmiä. Lasten tunnetaitoryhmien tarkoituksena on tutustuttaa lapsia tunteisiin ja tunnetaitoihin. Ryhmiin osallistuneiden lasten iät vaihtelevat 3–7 vuoden välillä ja tunnetaitoja käsitellään ikätason mukaisesti. Pienemmille lapsille ryhmä tarjoaa enemmänkin kevyttä tutustumista tunteisiin ja niiden säätelyyn, isompien lasten kanssa aiheeseen voidaan paneutua hieman syvällisemmin. (Minna Kuivalainen, henkilökohtainen tiedonanto 5.11.2019.)

Laadullisen tutkimuksemme kohteena on syksyllä 2019 eräässä pääkaupunkiseudun kunnassa järjestetty tunnetaitoryhmä. Ryhmä kokoontui kerran viikossa neljän viikon ajan ja siihen osallistui kolme 3–4-vuotiasta lasta. Havainnoimme lapsia, heidän suhtautumistaan tunnetaitoharjoitteisiin sekä haastattelimme ryhmätapaamisten päätyttyä lasten vanhempia heidän kokemuksistaan lasten tunnetaitoryhmään osallistumisen merkityksestä. Syntyneestä aineistosta koostimme opinnäytetyön tutkimuksellisen osuuden.

2 3–4-VUOTIAAN LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS

Sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyy lapsen temperamentin, tunnekokemusten sekä tunteiden tunnistamiseen ja säätelyyn liittyvä kehitys. Lisäksi varhaisten kiintymyssuhteiden ja muiden ihmissuhteiden edistyminen ovat tärkeässä roolissa. (Psykologiliitto. Tieteellinen neuvottelukunta. Suositus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen arvioimisesta psykologin työssä.) Lapsi harjoittelee sosioemotionaalisia taitoja aluksi lähinnä vuorovaikutuksessa hoivaajansa kanssa, mutta myöhemmin, noin 3–6 vuoden iässä, vertaissuhteiden merkitys sosioemotionaaliseen kehitykselle korostuu.

Ihmisen sosiaalinen ja emotionaalinen puoli ovat niin vahvasti liitoksissa toisiinsa, että Riitta Viita (2014, 30-31) näkee väitöskirjassaan niiden erottelun hankalana ja epäjohdonmukaisena. Tätä hän perustelee sillä, että lähestulkoon kaikessa vuorovaikutuksessa on mukana tunnepuolen kokemuksia, kuten tunteiden ilmaisu, säätely ja ymmärtäminen. Sosioemotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat myös fyysinen ja kognitiivinen kehitys (Psykologiliitto. Tieteellinen neuvottelukunta. Suositus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen arvioimisesta psykologin työssä).

2.1 Sosiaaliset taidot ja niiden kehittyminen

Keltikangas-Järvisen (2012, 49) mukaan ihmisen sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja pidetään helposti toistensa synonyymeinä. Sosiaalisuus on kuitenkin synnynnäisen temperamentin vaikuttama piirre siitä, kuinka paljon haluaa olla muiden ihmisten seurassa. Sosiaaliset taidot puolestaan ovat määriteltävissä opetettaviksi taidoiksi tai kyvyiksi, joita ihminen tarvitsee tullakseen toimeen muiden kanssa (Kirves & Stoor-Grenner i.a., 50). Huolimatta siitä, että sosiaalisuus on ihmisen synnynnäinen piirre, on jokaisella mahdollisuudet oppia tarvittavat sosiaaliset taidot, jotta kanssakäyminen muiden kanssa onnistuisi (Keltikangas-Järvinen 2012, 50). Sosiaaliset taidot näkyvät lapsella Nurmen ym. (2014, 60) mukaan muun muassa arkipäiväisissä tilanteissa, joissa mitataan lapsen valmiuksia

ratkaista ongelmia ja päätyä positiivisiin kanssakäymisiin muiden kanssa. Tästä esimerkkejä ovat lapsen pääseminen mukaan leikkeihin ja itselleen mieluisan roolin neuvottelu sekä taito olla katkaisematta keskusteluyhteyttä erimielisyyksien kohdatessa. Neitolan (2011, 17-18) mukaan lapsen sosiaalinen kompetenssi voidaan nähdä muun muassa kykyinä ylläpitää myönteistä vuorovaikutusta toisiin lapsiin, muodostaa ystävyysuhteita ja saavuttaa hyväksyntää kaveripiirissä. Lisäksi kompetenssiin kuuluvat kyvykkyys välttää torjutun ja kiusatun rooleja, epäedullista sosiaalista asemaa sekä kyky hillitä negatiivista käyttäytymistä. Lapsen synnynnäiset psyykkiset ominaisuudet, kuten temperamentti ja persoonallisuuden piirteet, liittyvät kiinteästi sosiaaliseen kompetenssiin ja vaikuttavat osaltaan siihen. Hyvät sosiaaliset taidot edistävät lasta menestymään vertaissuhteissa (Viita 2014, 30).

Lasten sosiaalinen kyvykkyys alkaa monipuolistua ja kehittyä 3–6-vuoden ikäisenä. Kielellinen kehitys auttaa asioiden ja ympäristön hahmottamisessa ja sanoittamisessa sekä uudenlaisen sosiaalisen kanssakäymisen alkamisessa. Kielellinen kehitys mahdollistaa myös lasten keskinäisten leikkien syventymisen. Keskinäisissä leikeissään lapsilla on hyvä mahdollisuus harjoitella oman käyttäytymisensä seurauksia sekä vastavuoroista kanssakäymistä. (Nurmi ym. 2014, 61-62.) Kolmevuotiaiden lasten leikit ovat usein rinnakkaisleikkejä, joissa lapset leikkivät samoilla välineillä, mutta omien sääntöjensä mukaisesti. Samassa iässä lapsi osaa jo jonkin verran vuorotella leikeissään. Neljän vuoden iässä lapsi harjoittelee leikkien vastavuoroisuutta, kompromissien tekemistä ja neuvottelutaitoja. Lapsi muodostaa myös kaverisuhteita ja opettelee käsittelemään ristiriitaitilanteita, kuitenkin aikuisen tuen avulla. (Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa.)

Vertaissuhteiden ja leikkien lisäksi lasten sosiaaliset taidot kehittyvät mallioppimisen kautta: lapsi seuraa, miten aikuinen toimii muiden ihmisten kanssa ja ottaa mallia siitä (Kirves & Stoor-Grenner i.a, 50). 3-vuotiaana lapselle on tyypillistä samaistua vanhempinsa esimerkiksi hellittelemällä tai komentelemalla nukkejaan. 4-vuotiaalle lapselle puolestaan ovat tyypillisiä erilaiset roolileikit, joissa ote-

taan niin ikään mallia esimerkiksi tosielämästä, saduista tai televisiosta. (Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa.)

Empatiakyky on yksi hyvien sosiaalisten taitojen edellytyksistä. Empaattisuudella tarkoitetaan kykyä asettua toisen ihmisen asemaan ja ymmärtää toisen tunteita ja ajatuksia. Empatiakyky kehittyy, kun aikuinen ottaa vakavasti lapsen tarpeet ja ohjaa häntä vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa sekä sanoittaa hänen tunteitaan. (Kirves & Stoor-Grenner i.a., 49-51.) Aikuisen kannattaa sanoittaa paitsi lapsen, myös omia mielentilojaan. Saarikivi kuvaa empatiakyvyn yhteyttä tunnetaitoihin toteamalla, että omien tunteiden ja ajatusten tarkastelukyky on yhteydessä kykyyn ajatella toisten ajatuksia sekä tunteita. Empatiataidoissa tapahtuu huomattavaa kehittymistä 2–4 vuoden iässä. Pohja niiden kehittymiselle luodaan kuitenkin jo varhain vauvan ja huoltajan välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa. Lapsen empatiataidot alkavat kehittyä, kun huoltaja reagoi herkästi ja ymmärtäväisesti vauvan ilmeisiin ja eleisiin. (Pastila 2018, 37, 39.)

Itsehillintätaitojen on todettu kytkeytyvän läheisesti sosiaalisiin ja vuorovaikutustaitoihin. Suomalaistutkimuksessa todettiin, että lapset, joiden itsehillintätaidot ovat puutteellisia, ajautuvat helpommin epämieluisiin tilanteisiin päiväkotiympäristössä. Hyvät itsehillintätaidot puolestaan auttavat lasta sopeutumaan sosiaaliseen ympäristöönsä ja vertaisryhmäänsä sekä luomaan ystävyysuhteita. (Veijalainen, Reunamo & Alijoki 2017, 99, 102.) Hyvien tunnetaitojen avulla lapsi oppii tulkitsemaan ja ennakoimaan, millaisissa tilanteissa esimerkiksi aggression tunteet esiintyvät ja itsehillintätaitojen kehittyessä hillitsemään niitä. Vaikka vihaa ei saa purkaa muihin, on tärkeää kuitenkin löytää omat keinonsa päästä sen yli. Aikuisen tehtävänä on tukea tunteiden hillintää harjoittelevaa lasta (Kirves & Stoor-Grenner i.a., 51.)

2.2 Kiintymyssuhde luo pohjan sosioemotionaaliseksi kehitykseksi

Sosioemotionaalisen kehittymisen ja tunne-elämän yhtenä perustana voidaan pitää varhaislapsuudessa muodostunutta kiintymyssuhdetta (Sinkkonen 2018. 46).

Kiintymyssuhde kuvaa lapsen kiintymystä ensisijaiseen huoltajaansa (Silvén & Kouvo 2010, 70), ja sitä voikin pitää niin ikään lapsen ja huoltajan välisen suhteen perustana. Ensisijaisella huoltajalla tarkoitetaan henkilöä, johon lapsi ensimmäisenä kiintyy (Silvén & Kouvo 2010, 70). Teorian kiintymyssuhteista kehittivät brittiläinen lastenpsykiatri John Bowlby sekä yhdysvaltalainen psykologi Mary Ainsworth 1950-luvulla (Silvén & Kouvo 2010, 68; Nurmi ym. 2014, 35; Sinkkonen 2018, 32-33). Teorian mukaan on olemassa neljä kiintymystyyppiä, joilla lapsi voi kiintyä huoltajaansa: turvallinen, välttelevä, vastustava ja jäsentymätön kiintyminen (Silvén & Kouvo 2010, 75-77). Vastustavasta kiintymyssuhteesta voidaan käyttää myös nimitystä ristiriitainen kiintymyssuhde (Sinkkonen 2018, 46).

Kiintymyskäyttäytyminen tarkoittaa ihmisen biologista taipumusta hakeutua epävarmana tai pelokkaana sellaisen ihmisen luo, jonka avulla hän toivoo selviytävänsä haastavasta tilanteesta paremmin. Lapsen tapauksessa tämä kyvykkäämpi henkilö on yleensä aikuinen. (Launonen 2007, 19.) Lapsen suuntautuminen ympäristöönsä ja pyrkimys olla vuorovaikutuksessa häntä hoivaavien aikuisten kanssa alkaa jo aivan syntymästä asti. Yksi vauvan ensimmäisiä vuorovaikutuskeinoja on itku. Itkulla vauva pyrkii ilmaisemaan tunne- ja tarvetilojaan ja saamaan aikuiset reagoimaan niihin nopeasti. Myöhemmin vauva alkaa myös hymillä ja äännellä ja saa näin luotua uudenlaista vastavuoroisuutta hoivasuhteeseen. (Nurmi ym. 34-35.)

Vanhemman tai muun ensisijaisen huoltajan herkkyys tunnistaa lapsen tarpeita vaihtelee. Kun lapsen tarpeita tulkitaan oikein ja niihin vastataan, kokee jo pienikin vauva olevansa aktiivinen toimija, joka voi saada käyttäytymisellään aikaan muutoksia ympäristössään. Vuorovaikutus aikuisen kanssa opettaa lapselle muun muassa, miten tunteita tulisi ilmaista, jotta ne herättävät vastakaikua tai kannattaako toiseen ihmiseen luottaa. Näin lapsen sosiaaliset taidot lähtevät pikkuhiljaa kehittymään. Sosiaalisten taitojen kehittymisen edellytys on varhaislapsuudessa koettu vastavuoroisuus hoivaajan kanssa. Lapsi oppii toimimaan siten, että hän saa hoivaajaltaan huomiota, lohtua ja turvaa. Vanhemman tehtävä on vastata tähän vuorovaikutukseen. Näin lapsen ja ensisijaisen huoltajan välille syntyy kiintymyssuhde. (Nurmi ym. 2014, 34-35.)

Turvallisesti kiintyneen lapsen tunneilmaisu on avointa ja tasapainoista, koska hän on elämässään saanut kokea, että läheinen ihminen on saatavilla tarpeen niin vaatiessa (Silvén & Kouvo 2010, 75-77; Rusanen 2011, 63). Kun huoltaja on vastannut johdonmukaisesti lapsen tarpeisiin, tämä on oppinut tunteiden tunnistamista ja sitä, että on hyväksyttävää viestiä niitä muille (Launonen 2007, 19). Huoltajien tarjotessa lapselleen emotionaalista läsnäoloa ja tukea, lisääntyy tämän turvallisuudentunne ja rohkeus tutkia ympäristöään myös stressitilanteissa. Lapselle syntyy perusturvallisuuden tunne. (Nurmi ym. 2014, 35.) Turvallinen kiintyminen on yhteydessä lapsen hyvään sosiaaliseen sekä tiedolliseen kehittymiseen. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on usein hyvät sosiaaliset taidot: hän osaa käyttää vuorovaikutuksessaan niin sosiaalisia kuin kognitiivisiakin elementtejä. (Sinkkonen 2018, 46.) Turvallisesti kiintyneet lapset ovat myös vähemmän aggressiivisiä kuin turvattomat ja omaavat monipuolisemmat taidot ratkaista ristiriitatilanteita (Rusanen 2011, 64).

Välttelevästi kiintyneellä lapsella on tarve luottaa itseensä, koska hän ei ole aina saanut läheisyyttä sitä tarvitessaan. Vanhempi tai muu huoltaja on kenties odottanut lapsen selviytyvän joistakin tilanteista omin voimin. (Silvén & Kouvo 2010, 77.) Välttelevästi kiintyneen lapsen huoltaja on todennäköisesti sietänyt heikosti lapsen kielteisinä pidettyjä tunteita (Sinkkonen 2018, 46) eikä ole antanut lapselle fyysistä läheisyyttä tämän sitä kaivatessa (Rusanen 2011, 66). Lapsi oppii ilmaisemaan tunteitaan maltillisesti ja häntä saatetaan pitää näennäisesti ”reippaana”. Todellisuudessa lapsi joutuu kuitenkin tukahduttamaan tunteitansa ja tarkkailemaan aikuisen reaktioita voidakseen vastata niihin tämän toivomalla tavalla. Usein lapsi saa positiivista palautetta huoltajiltaan tai opettajiltaan, osaahan hän ottaa muut ihmiset huomioon, mutta hänen kosketuksensa omiin tunteisiinsa saattaa olla kadonnut. (Sinkkonen 2018, 46.)

Vastustavasti tai ristiriitaisesti kiintynyt lapsi ilmaisee tunteitaan voimakkaasti pyrkimyksensä pakottaa aikuinen reagoimaan niihin. Erityisesti mielipahan tunteitaan hän ilmaisee hyvin estottomasti. Tämä johtuu siitä, että huoltaja on ollut omissa tunnereaktioissaan ailahteleva ja epäjohdonmukainen. Välillä huoltaja on ollut lapsen saatavilla psyykkisesti, toisinaan taas saavuttamattomissa. Lapsi ei voi ymmärtää, mistä tämä johtuu ja ikään kuin varmuuden vuoksi, keinona saada

huoltajan huomio, hän ilmaisee tunteitaan korostuneen voimakkaasti. (Sinkkonen 2018, 46.) Lapsi saattaa myös kokea epävarmuutta uusissa tilanteissa ja ilmaista riippuvaa käyttäytymistä, koska huoltaja on ollut saatavilla epäjohdonmukaisesti (Silvén & Kouvo 2010, 77-78).

Jäsentymättömästi kiintynyt lapsi taas toimii tilanteen mukaan eri tavoin. Hän saattaa käyttäytyä ristiriitaisesti esimerkiksi hakemalla ensin voimakkaasti läheisyyttä hakeutumalla vanhemman luokse ja sen jälkeen välttelemällä tätä. Lapsi saattaa käyttäytyä jäsentymättömästi esimerkiksi lyömällä päätänsä seinään, kun vanhempi palaa lapsen luokse pitkän eron jälkeen. (Silvén & Kouvo 2010, 77-78.) Jäsentymättömyys johtuu siitä, että huoltaja on ollut samaan aikaan sekä pelottava että turvallinen (Rusanen 2011, 68). Lapsi on usein kasvanut perheessä, jossa esiintyy lapsen laiminlyöntiä, väkivaltaa tai alkoholismia (Silvén & Kouvo 2010, 77-78). Jäsentymättömästi kiintynyt lapsi ei ole pystynyt luomaan toimivia strategioita pelkojensa tai turvattomuutensa hallitsemiseksi, minkä vuoksi hänen emotionaalinen häiriönsä on suurempi, kuin muilla turvattomasti kiinnittyneillä. Lapsella on myös riski käyttäytymisen ongelmille. (Rusanen 2011, 68-69.)

Kiintymyssuhdetta, sen laadusta riippumatta, voidaan pitää tietyllä tavalla "terveyden merkinä", sillä se kuvaa ihmisen kykyä sopeutua erilaisiin, epäsuotuisiin elämäntilanteisiin (Sinkkonen 2018, 116). Emotionaalisesti läsnä oleva huoltaja vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja auttaa luottamaan omiin kykyihin. Huoltajan hyljeksintä puolestaan voi aiheuttaa lapselle arvottomuuden tunteita. (Nurmi ym. 2014, 35.) Ihmisellä on taipumus pysytellä opituissa ja toimiviksi havaituissa tavoissa olla suhteessa kanssaihmiin (Sinkkonen 2018, 41), joten kiintymyssuhteen vaikutusta ihmissuhteisiin voidaan pitää kauaskantoisena.

2.3 Perhe- ja vertaissuhteet lapsen sosiaalisena ympäristönä

Lapsen sosiaalinen ympäristö muodostuu hänen elämässään keskeisistä ihmisistä. Tässä alaluvussa käsittelemme sosiaalista ympäristöä huoltajien, sisarusten ja vertaissuhteiden osalta. Lähes poikkeuksetta lapsen ensimmäinen sosiaalinen ympäristö on perhe ja koti. Kiintymyssuhde määrittää osaltaan, miten lapsi toimii sosiaalisissa suhteissaan. Turvallisesti kiintyneiden lasten on esimerkiksi havaittu solmivan enemmän vastavuoroisia ystävyysuhteita ja osoittavan enemmän myönteisiä tunteita ryhmässä. Turvattomasti kiintyneet lapset puolestaan liittävät muihin lapsiin useammin vihamielisiä päämääriä. Huoltajien sensitiivisyys, hoiva ja kotikasvatus luovat pohjaa prososiaaliselle käyttäytymiselle. Lapsi oppii perhepiirissään myös mallioppimisen avulla toimimaan sosiaalisissa suhteissa esimerkiksi seuraamalla, miten vanhemmat käyttäytyvät omien ystäviensä kanssa. Kodin huonon ilmapiirin tai huoltajien keskinäisten tai kasvatuksellisten ongelmien on todettu heikentävän kodin mahdollisuuksia opettaa lapselle sosiaalisia taitoja. Tilanne voi pahimmassa tapauksessa olla sellainen, etteivät vanhemmat pysty tarjoamaan lapsen sosiaalistumisen kannalta oleellista suojaa ja turvaa. Huoltajan ja lapsen välisen suhteen erityispiirre on, että huoltajalla on aina enemmän valtaa. Vertaissuhteissa lapset ovat puolestaan keskenään tasavertaisia. (Neitola 2011, 17, 35, 46-47.)

Perheessä lapsella voi olla myös sisarussuhteita. Länsimaissa 80 prosenttia ihmisistä kasvaa sisarusten kanssa (Neitola 2011, 24; Rannikko 2008, 12). Suomessa perhekoot ovat pienentyneet, mutta esimerkiksi vuonna 2012 kuitenkin vain 24 % lapsista oli perheidensä ainokaisia ja heistäkin osa mahdollisesti tilapäisesti ollessaan esikoisia (Tilastokeskus. Artikkelit. Maahanmuutto moninaistaa lasten perheitä). Suomessakin sisarukset ovat siis yhä yleisiä. Sisaruksilla on keskeinen rooli lapsen sosiaalistumisprosessissa (Rannikko 2008, 13). Neitolan (2011, 24) mukaan sisarussuhteet eroavat kaverisuhteista siten, että jälkimmäiset perustuvat vapaaehtoisuudelle, sisaruksia sen sijaan ei ole voinut valita. Kaverisuhteiden luominen ja ylläpitäminen vaativat neuvottelua, yhteistyötä sekä keskinäistä huomiointia. Sisarussuhteen keskeisenä tavoitteena on yksilöityminen, kaverisuhteissa puolestaan tavoitellaan yhteenkuuluvuutta. Yhteistä näille

suhteille ovat niihin liittyvät vastavuoroisuus, läheisyys ja emotionaalisuus. Rannikon (2008, 12) mukaan sisarusuhde tarjoaa parhaimmillaan lapselle mahdollisuuden oppia tärkeitä sosioemotionaalisia taitoja: muista ihmisistä huolehtimista, muiden tunteiden ja näkemysten ymmärtämistä sekä vihanhallinta- ja ongelmanratkaisutaitoja.

Lapsen kasvaessa sosiaalinen ympäristö laajenee perheen ulkopuolelle. Useimmat lapset aloittavat jossain vaiheessa ennen kouluikää päivähoiton. 1–6-vuotiaista suomalaislapsista noin 74 % osallistui varhaiskasvatustoimintaan vuonna 2018 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019), joten päiväkotit tai muu varhaiskasvatustyksikkö, kuten perhepäivähoito, on lapsen elämässä merkittävä sosiaalinen ympäristö. Viimeistään päivähoitossa lapsi pääsee harjoittelemaan vertaissuhteissa toimimista. Vertaisiksi kutsutaan lapsen kanssa suurin piirtein samalla tasolla kehityksessä olevia. Usein vertaiset ovat ikätovereita, vaikka täsmällinen samanikäisyys ei olekaan kriteeri vertaisuudelle. (Neitola 2011, 20; Mannerheimin lastensuojeluliitto. Ammattilaisille. Kouluille ja oppilaitoksille. Kiusaaminen ehkäisy. Vertaissuhteet.)

Vertaisryhmässä lapsi harjoittelee sosiaalisia rooleja, sosiaalisen käyttäytymisen muotoja, ongelmanratkaisutaitoja sekä kielellisiä taitoja. Lisäksi lapsi saa kokemusta erilaisista tunteista. Vertaissuhteista ulkopuolelle jääminen tai kielteiset vertaiskokemukset aiheuttavat lapselle stressiä, kielteisiä käsityksiä itsestä ja toisista sekä ovat suotuisan kehityksen riskitekijä. Myönteiset vertaissuhteet hyödyttävät myös sosiaaliselta kompetenssiltaan heikompia lapsia; negatiivisesta käyttäytymisestä aiheutuvat seuraamukset voivat lieventyä kavereiden avulla. Hyvän vertaisryhmän ja myönteisten kaverisuhteiden on todettu tukevan lapsen identiteetin, itsearvostuksen ja myönteisen minäkuvan kehittymistä. (Neitola 2011, 20-24.)

Lasten motorisen ja kielellisen kehityksen avulla mahdollistuu uudenlainen sosiaalinen kanssakäyminen vertaisten kanssa; yhteinen leikki ja ensimmäiset ystävyssuhteet (Nurmi ym. 2014, 62), joiden kautta lapsi alkaa hahmottaa, mitä ystävyys oikeastaan on ja mitä se hänelle itselleen merkitsee (Viita 2014, 31). Var-

haislapsuudessa lapsella on keskimäärin 1,3 ystävää (Neitola 2011, 24). Ystävyysuhteet opettavat eettisesti tärkeitä asioita, kuten toisten oikeuksien ja toiveiden kunnioittamista. Muiden vertaistensa seurassa lapsi alkaa vähitellen ymmärtämään sosiaalisten suhteiden jatkuvuutta ja kokemaan yhteenkuuluvuutta. Esimerkiksi leikin lomassa lapsi voi opetella pikkuhiljaa hahmottamaan oman käyttäytymisensä seurauksia ja harjoittelemaan keskinäisen vuorovaikutuksen sääntöjä, kuten oman vuoron odotusta, lelujen jakamista muiden kanssa sekä ottamaan vastaan toisten ehdotuksia ja mielipiteitä. (Nurmi ym. 2014, 62.) Harjoitteluun kuuluu tosielämän tavoin tietysti myös konflikteja ja pettymyksiä. Näistä huolimatta lasten vertaissuhteissa kokema ystävyys lisää onnellisuuden tunteita. (Viita 2014, 32.)

3 TUNNETAIDOT

Tunnetaidot määrittelevät, miten toimimme tunteidemme kanssa. Tunnetaidot ovat läsnä kaikissa tunnetilanteissamme, joissa ne vaikuttavat toimintaamme ja ajatuksiimme esimerkiksi seuraavin tavoin: tunnistammeko omia ja toistemme tunteita sekä niiden taustalla olevia tarpeita, siedämmekö ja säätelemmekö tunteitamme sekä miten ilmaisemme, puramme ja käsittelemme niitä. Tunnetaidot vaikuttavat käyttäytymiseemme riippumatta siitä, ovatko ne vahvat vai heikot. Hyvistä tunnetaidoista on monia hyötyjä elämässä. Ne tukevat henkisestä ja fyysisestä hyvinvointia, ihmiseksi kasvua ja itsetunnon kehittymistä sekä toimivat suojana elämän kolhuja vastaan. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 34-35.) Tunnetaidot vaikuttavat myös sosiaalisiin suhteisiimme (Huttunen ym. 2016, 15), sillä onnistuneet sosiaaliset kontaktit edellyttävät kykyä tunnistaa omia ja muiden tunteita (Köngäs 2018, 125). Yhteiskunnassamme oli aikaisemmin tapana nähdä tunteet erillisinä rationaalisesta ajattelusta. Nykyään taas sosiaalista kyvykkyyttä kuvaavaa tunneälyä arvostetaan. (Pirskanen & Eerola 2018, 9.)

3.1 Tunteet ja niiden synty

Erilaiset tunteet saavat aikaan erilaisia olotiloja elimistössämme, ja tunteita onkin ollut tapana jaotella eri tavoin. Tunteita on joskus jaoteltu negatiivisiin ja positiivisiin, mutta tämänkaltainen jaottelu ei ole tarkoituksenmukaista, sillä kaikki tunteet ovat tärkeitä ja luonnollisia eri tilanteissa. Yksi tapa on erotella toisistaan mielihyvän ja mielihäpähtämisen tunteet. Mielihyvän tunteilla tarkoitetaan miellyttäviltä tuntuvia tunteita, mielihäpähtämisellä puolestaan tunteita, jotka tuntuvat hankalilta. Perustunteet käsittävät sellaiset mielihäpähtämisen ja -hyvän tunteet, jotka ovat luettavissa ihmisen kasvoilta: pelko, hämmennys, viha, suru, ilo sekä inho. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 60.) Toinen jaottelun tapa on jakaa tunteet primaareihin ja sekundaarisiin tunteisiin. Primaarit tunteet ovat sisäsyntyisiä, yleismaailmallisia perustunteita, kuten edellä mainitut. Sekundaariset tunteet syntyvät primaarien tunteiden yhdistelmästä ja ovat kulttuurisesti sekä sosiaalisesti opittuja. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi häpähtäminen, syyllisyys ja rakkaus. (Pirskanen & Eerola 2018, 10.)

Tunteet syntyvät biologisten ja fysiologisten tapahtumien ketjuna. Tunteen syntymiseen ja käsittelyyn aivoissa vaikuttavat aivojen ”tunnetietokone” manteliumake sekä ”muistipankki” hippokampus. Prosessi käynnistyy, kun manteliumake reagoi havaitsemaansa ärsykkeeseen. Tämä tapahtuu sadasosasekunneissa. Hippokampukseen tallentuneiden aikaisempien kokemusten avulla manteliumake arvioi, onko tilanne turvallinen vai sisältyykö siihen uhka. Tämän jälkeen aivot tekevät arvion siitä, miten tilanteessa kannattaa tuntea. Syntyneet tunteet voivat olla mielihyvän tai mielihänen tunteita. Tunteen elinkaari on noin kahdeksan minuuttia, mikäli sen ottaa vastaan sellaisenaan. Huippuunsa se nousee alle puolessa minuutissa. Tämä on kuitenkin vain yksinkertaistettu kaava, sillä tosielämässä tunteet ovat usein kerrostuneita: yhden tunteen alla on toinen tunne tai tunteita, jotka vaikuttavat uuden tunteen syntyyn. Lisäksi toisinaan takerrumme tunteeseen ja jäämme ruokkimaan sitä omilla ajatuksillamme, jolloin sen kesto pitkittyy. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 14.)

Havaitsemme jatkuvasti kehollamme ja aisteillamme jotakin. Aistihavainnot ovat niin sanottuja ulkoisia havaintoja ja kehomme tuntemukset tai mieleemme ajatukset puolestaan sisäisiä. Tunteet syntyvät, kun teemme tulkintoja näistä ulkoisista ja sisäisistä havainnoista. Hengissä säilymisen edellytykset ovat kehon viestit tarpeista, kuten nälästä, janosta tai kylmyydestä. Voisikin siis todeta, että tunteiden ikaikainen tehtävä on ollut pitää meidät hengissä. Siihen, miten koemme tunteita ja miten niihin reagoimme, vaikuttaa useita tekijöitä, kuten vireystila. On luonnollista, että esimerkiksi väsyneenä tai nälkäisenä ikävät tunteet tuntuvat voimakkaammilta, kun taas levänneenä ja kylläisinä olemme tyytyväisempiä. Myös temperamentilla, perimällä sekä hermoston yksilöllisellä rakenteella on vaikutusta tunnereaktioihimme. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 12-13.)

Mirja Köngäs (2018, 128) havaitsi väitöstutkimuksessaan, että päiväkotiympäristössä lasten tunteiden hallitsemisen ja ilmaisemisen haasteena oli levoton ympäristö. Mikäli lapset saivat leikkiä häiriöttömästi ja tiesivät aikuisen tarkkailevan tilannetta, heidän oli helpompaa säädellä tunnereaktioitaan. Melu ja jatkuva liike ympärillä sen sijaan vaikeuttivat lasten keskittymistä leikkiin ja aiheutti tunnetulvia, joiden kanssa he joutuivat kamppailemaan. Ympäristötekijöillä on siis vaikutusta

lasten tunteisiin ja niiden ilmaisuun ja samoin voisi ajatella olevan aikuistenkin kohdalla. Sijamäen (2016, 18) mukaan aikuisen tehtävänä on hektisen päiväkohtien keskelläkin huomata lapsen tunne ja ottaa se puheeksi.

Jotkin tunteet tuntuvat meistä epämiellyttäviltä. Tunteiden säatelemisen ja ilmaisemisen kannalta on kuitenkin tärkeää, että hankalammaltakin tuntuvat tunteet koetaan sellaisina kuin ne ovat. Ikävältä tuntuva tunne haihtuu nopeammin, kun sitä ei yritä väkisin tukahduttaa. Tukahdutetut tunteet purkautuvat väistämättä ajan myötä kehon tai mielen oireina ulos. Kaikissa tilanteissa tunnetta ei kuitenkaan ole mahdollista syystä tai toisesta ottaa vastaan, mutta silloinkin tunteeseen on hyvä palata myöhemmin ja vastaanottaa se. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 12-13.) Lapsen kanssa voi käsitellä tunteita esimerkiksi keskustelemalla, miltä tunne tuntuu ja missä kohtaa kehossa se tuntuu (Siljamäki 2016, 18).

3.2 Hyvät tunnetaidot lisäävät lasten hyvinvointia

Tunnetaidot voidaan määritellä kykyä ymmärtää toisten ihmisten ajatuksia, tunteita ja näkökulmia sekä taitona säädellä tunneilmaisuja ja tunnistaa omia tunteitaan (Huttunen ym. 2016, 15). Tunnetaitoja voidaan selittää myös biologian kautta: hyvät tunnetaidot tarkoittavat sitä, että aivojen otsalohko pystyy säätelmään manteliumakkeessa syntyneitä tunnereaktioita (Moisala & Lonka 2019, 13). Lapsi oppii tunnetaitoja vuorovaikutuksessa muiden ihmisten, niin aikuisten kuin lastenkin, kanssa (Siljamäki 2016, 17). Mirja Köngäs (2018, 125, 161) määrittelee tunneälyn kykyä havaita tunteita. Tunneälyn ja tunnetaitojen voidaan siis ajatella olevan lähes synonyymeja toisilleen. Lapsi voi tunnistaa toisen ihmisen tunteita tämän sanojen, ilmeiden, äänen tai eleiden perusteella. Lapsi saattaa myös tunnistaa tulevansa itse vaikkapa surulliseksi jostakin musiikista tai pelokkaaksi sadusta. Tunnetaitoihin kuuluu siis myös kyky havaita tunteiden syntyyn vaikuttavia asioita. Hyvät tunnetaidot omaava lapsi ymmärtää myös sanattoman viestinnän merkityksen tunneilmaisussa.

Tunnetaitojen opettamisella on merkitystä lapsen vertaissuhteille. On todettu, että lapset, joilla on hyvät tunnetaidot, ovat ryhmässä muita suosittumia. Sosiaalisesti hyväksytyjä tapoja ilmaista tunteitaan lapsi voi harjoitella leikeissä. (Huttunen ym. 2016, 15.) Hyvillä sosiaalisilla taidoilla ja tunnetaidoilla on merkitystä lapsen elämälle myöhemminkin. Työelämä vaatii sosiaalista kyvykkyyttä ja sosiaalisesti taitavien ihmisten on todettu muun muassa ansaitsevan muita enemmän (Jokinen & Sieppi 2018, 50). Myös kiusaamisen ehkäisy ja kitkeminen on joiltain osin mahdollista lasten tunnetaitoja kehittämällä. On kuitenkin huomioitava, että osalla kiusaajista on itsellään erityisen hyvät tunnetaidot. Tunnetaidoiltaan vahvojen kiusaajien harjoittama kiusaaminen on usein luonteeltaan vaikeasti havaittavaa. (Huttunen ym. 2016, 15.) Päiväkodeissa on tärkeää harjoitella tunnetaitoja, jotta ne olisivat hallussa kouluun mentäessä. Tunnetaidot nimittäin auttavat paitsi vuorovaikutuksessa, myös kaiken muun oppimisessa. Hyvien tunnetaitojen avulla on helpompi ottaa vastaan tietoa tai istua paikallaan sekä sietää turhautumista. (Siljamäki 2016, 17.)

Tunnetaidot alkavat kehittyä vuorovaikutuksessa ensisijaisten huoltajien kanssa (Huttunen ym. 2016, 15). Aikuisen onkin tärkeää olla aidosti läsnä vuorovaikutustilanteissa lapsen kanssa. Älylaitteiden käyttö ja siitä seuraava läsnäolon pirstaleisuus voivat toistuessaan vaikuttaa lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen negatiivisesti. (Moisala & Lonka 2019, 10.) Läsnä oleva huoltaja viestii omia tunnetilojaan lapselle katseensa, ilmeidensä, äänensävyjensä ja -voimakkuutensa sekä kehon asentojensa kautta. Lapsi pystyy havaitsemaan näitä viestejä jo ennen kuin oppii ymmärtämään puhetta. Tunteiden sanottaminen lapselle auttaa häntä sekä omien että muiden tunteiden tunnistamisessa ja eritteilyssä. Kyky nimetä ja tunnistaa tunteita auttaa lasta säätelemään omaa toimintaansa: syntyy sisäistä puhetta, joka kehittyy ajatteluksi. Lapsi voi ajatella esimerkiksi, että ”toista ei saa lyödä, koska lyöminen sattuu”. (Huttunen ym. 2016, 15.)

Tunteiden tunnistaminen auttaa lasta myös säätelemään stressiä. Sääteilyyn hän tarvitsee kuitenkin aikuisen apua, koska oma sääteilyjärjestelmä on vielä kehittymätön. (Komi 2016, 25.) Köngäs (2018, 125-128) puhuu väitöskirjassaan tunne-

kaappauksesta. Tällä hän tarkoittaa tilaa, johon lapsi joutuu, kun ei pysty tunnistamaan tai hyväksymään kokemiaan tunteita ja aivot tulkitsevat tilanteen vaaralliseksi. Aivojen kehittyessä myös kyky hallita tunnereaktioita kehittyy, sillä aivojen eri osat alkavat kommunikoida paremmin keskenään. Tunnekaappauksen vallassa ihminen tekee ylilyöntejä toiminnassaan. Yleensä tunnekaappaus syntyy lapsen havaitessa epämääräisen ja ahdistavan tunteen itsessään. Toisaalta tunnekaappaus voi myös johtaa tunteiden patoamiseen ja välttelemiseen, kun lapsi tuntee, ettei voi hallita tunnetilojaan. Tämäkään ei ole toivottavaa, sillä tunteiden tukahduttaminen voi olla jopa haitallisempaa terveydelle kuin niiden valtaan ajautuminen. Kehittymättömissä aivoissa esiintyvät tunteet voivat ilman aikuiselta saatua säätelyn tukea johtaa alkukantaiseen toimintaan. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi fyysistä hyökkäystä toista lasta kohtaan ristiriitatilanteessa. Kun aikuinen on ristiriitojen ratkaisun tukena, tilanteet ratkeavat todennäköisemmin ilman fyysistä kontaktia.

Runsas tunteisiin ja henkisiin toimintoihin viittaaminen lapsen kanssa keskustellessa kehittää tunnetaitoja. Siten lapsi oppii merkityksiä tunteita ja olotiloja ilmaiseville verbeille, kuten "ilahtua", "epäillä" tai "vitsailla". Myös aikuisen empatiailmausten (esimerkiksi "Voi pientä ressurkkaa!"), puheen eri tunnesävyjen sekä kasvojen ilmeiden monipuolinen käyttö tukevat lapsen sosioemotionaalista kehitystä. (Huttunen ym. 2016, 15.) Tutkimusten mukaan lapselle lukeminen sekä luetusta keskusteleminen kehittävät tunnetaitoja. Lapsi oppii paremmin tunnistamaan toisten tunteita ja toiveita. Satujen avulla lapsi voi myös käsitellä omia tunteitaan. (Huttunen ym. 2016, 15; Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa).

3-vuotiaana lapsi ilmaisee tunteitaan voimakkaasti ja tunnetilat saattavat vaihdella nopeastikin. Lapsi saattaa saada vielä voimakkaita kiukkukohtauksia, varsinkin jos häntä rajoitetaan tai jos jokin, mitä hän haluaisi osata, ei onnistu. Lapsen mielikuvitus on vilkas, mikä osaltaan vaikuttaa pelkojen lisääntymiseen. Lapsi saattaa pelätä esimerkiksi voimakkaita ääniä, kuten hälytysajoneuvon ääntä. Aikuisen tehtävänä on suhtautua lapsen pelkoihin vakavasti, ei vähätellen. 4-vuotiaana lapsi on utelias ja omatoiminen sekä uskoo vahvasti omiin ky-

kyihinsä. Lapselle alkaa ilmaantua vastuun ja syyllisyyden tunteita. Pelot saattavat liittyä näköärsykkeisiin, kuten pimeään, oudoin näköisiin ihmisiin tai vanhempien poislähtöön. 3–4-vuotiaan lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta on tärkeää, että aikuinen näyttää lapselle kiintymyksen ja ilon hänestä. Itkevää lasta tulee lohduttaa ja epäonnistumisen jälkeen rohkaista. On keskeistä ymmärtää, ettei lapsi vielä hallitse omaa käytöstään. Lapsella täytyy olla rajat, mutta myös mahdollisuus harjoitella tahtomista. (Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa.)

4 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TARKOITUS

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia lasten tunnetaitoryhmien järjestämisen vaikutuksia lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen sekä pohtia toiminnan järjestämisen kannattavuutta. Lisäksi opinnäytetyö kokoaa Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirille tietoa lasten tunnetaidoista ja niiden kehityksestä.

Opinnäytetyön tavoite on vastata tutkimuskysymyksiin:

1. Miten lapset suhtautuvat tunnetaitoryhmään ja -harjoituksiin?
2. Miten lasten tunnetaitoryhmä tukee lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta?
3. Kehittyvätkö lasten tunnetaidot neljän viikon aikana?

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena. Työelämäyhteistyökumppaniksemme valikoitui Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, tarkemmin sen Perhehaavi-hanke. Päädyimme tutkimaan lasten tunnetaitoryhmää, sillä yhteistyökumppanillamme oli halukkuus saada lisää tietoa lasten tunnetaidoista ja ryhmän toiminnasta. Yhteistyötahomme näki tutkimuksen hyödyllisenä myös toiminnan kehittämisen kannalta. Aineistoa kerättiin havainnoimalla lapsia sekä haastatteleamalla heidän vanhempiaan. Valitsimme menetelmiksemme havainnoinnin ja haastattelun pohdittuamme eri menetelmien soveltuvuutta tutkimukseemme.

5.1 Työelämäyhteistyökumppani

Työelämäyhteistyötahomme Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) on vuonna 1920 perustettu kansalaisjärjestö, joka tukee lasten ja lapsiperheiden asemaa Suomessa. Järjestön organisaatio koostuu keskusjärjestöstä, kymmenestä piiri-järjestöstä sekä yli 500 paikallisyhdistyksestä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Tietoa meistä. Organisaatio.)

MLL:n Uudenmaan piirillä alkoi keväällä 2019 Perhehaavi-niminen hanke. Hankkeen päätavoitteena on ”tukea haavoittuvassa asemassa olevien lapsiperheiden vanhempien vanhemmuutta”. Toiminta-alueella asuvat kuvatus kaltaiset perheet ovat hankkeen ensisijainen kohderyhmä. Haavoittuvassa asemassa oleminen voi tarkoittaa esimerkiksi maahanmuuttajaperhettä, yksinhuoltajaperhettä tai heikon sosioekonomisen aseman perhettä. Tarkoituksena on tarjota perheille ennaltaehkäiseviä matalan kynnyksen palveluita. Vanhemmille tarjotaan konkreettisia keinoja selviytymiseen arjen haastavista tilanteista ja samalla lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus sekä vanhemmuustaidot vahvistuvat. Tavoitteena on myös osallistaa haavoittuvassa asemassa olevia perheitä toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen ja siten aktivoida heitä. Lisäksi perheiden ympärille pyritään

luomaan monitoimijainen verkosto, joka auttaa oikeiden palveluiden löytymisessä. (Minna Kuivalainen, henkilökohtainen tiedonanto 15.10.2019.)

Hankkeen toimintamuotoina ovat ammatillisesti ohjattu avoin toiminta, etsivä perhetyö, verkostoyhteistyö sekä vanhempain- ja lastenryhmät (Minna Kuivalainen, henkilökohtainen tiedonanto 15.10.2019). Viimeksi mainittuun toimintamuotoon kuuluu Ruotsista juurensa juontava ABC (Alla Barn i Centrum) -vanhemmuusryhmä 3–12-vuotiaiden lasten vanhemmille. Ryhmän on kaikille avointa toimintaa, mutta siihen tulee ilmoittautua ennakkoon, jotta osallistujamäärä pysyy ryhmän toiminnan kannalta sopivana. Ryhmiä järjestettiin vuoden 2019 aikana eri puolilla pääkaupunkiseutua ja ne jatkuvat myös vuonna 2020. Ryhmät koostuvat neljästä kerran viikossa tapahtuvasta kokoontumisesta ja jokaisella kerralla on oma teemansa, jota käsitellään yhteisesti. Ryhmiä ohjaavat Mannerheimin Lastensuojeluliiton koulutetut ohjaajat. Tapaamisissa keskiössä ovat vertaistuen kokeminen, omien kokemusten jakaminen ja ohjaajan johdolla vanhemmuuteen ja ihmissuhteisiin liittyvien tutkimusten ja vinkkien läpikäynti. Vanhemmuusryhmien kanssa toimii samanaikaisesti lapsille oma tunnetaitoryhmä Iloinen kiukkukerho, jota ohjaa niin ikään MLL:n koulutettu työntekijä. Ryhmä on suunnattu ensisijaisesti 4–7-vuotialle lapsille. Tunnetaitoja harjoitellaan leikin ja tarinoiden kautta. (Nadia El-Radhi & Minna Kuivalainen, henkilökohtainen tiedonanto 20.9.2019.)

5.2 Lasten tunnetaitoryhmä

Tämä opinnäytetyö keskittyy tutkimaan pääkaupunkiseudulla syksyllä 2019 järjestettyä lasten tunnetaitoryhmää, Iloista kiukkukerhoa, ja sen vaikutuksia lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Tunnetaitoryhmä kokoontui kerran viikossa neljän viikon ajan, ryhmäkertoja tuli siis neljä. Tämän lisäksi tarjottiin mahdollisuus tutustumiskertaan ennen toiminnan alkamista sekä jälkikäteen jälleennäkemiseen ja kuulumisten päivittämiseen. Alun perin ryhmään oli tarkoitus osallistua kuusi iältään 3–7-vuotiasta lasta, mutta loppujen lopuksi ryhmä koostui kolmesta 3–4-vuotiaasta lapsesta. Yksi kolmesta lapsesta oli paikalla vain kolmella kerralla, viimeiselle kerralle hän ei osallistunut. Lasten vanhemmat osallis-

tuivat samaan aikaan omaan Vanhemmuuden ABC -ryhmäänsä. Ryhmät koontuivat alkuillasta. Ilta alkoi lasten osalta välipalalla klo 16.30, josta siirryttiin ryhmätilaan noin klo 17. Ryhmäkerrat päättyivät noin klo 18.00-18.30. Vanhemmat olivat omassa ryhmässään noin klo 16.30-19.00.

Tasan viikkoa ennen varsinaista aloitusta vanhemmille ja lapsille tarjottiin mahdollisuus ottaa osaa tutustumiskäyntiin, jolloin sai tulla katsomaan ryhmien koontumistiloja sekä tutustumaan niin aikuisten vanhemmuusryhmän kuin lasten tunnetaitoryhmän ohjaajiin. Tutustumiskerran avulla lapset saivat ensikosketuksen ohjaajien ja ympäristön lisäksi myös muihin lapsiin, jolloin ensimmäisellä virallisella tapaamiskerralla tilanne ja ihmiset voisivat olla hieman tutumpia ja vähemmän jännittäviä. Olimme mukana esittäytymässä ryhmiin osallistuville, joita saapui paikalle kolmen lapsen ja kolmen aikuisen voimin. Pääsimme samalla esittelemään vanhemmille opinnäytetyötämme ja tiedustelemaan heidän ajatuksiaan lasten havainnointiin ja vanhempien haastatteluun liittyen. Lähetimme seuraavana päivänä vielä kirjallisen esittelykirjeen kaikille ryhmään osallistuville, jossa kerroimme opinnäytetyömme sisällöstä ja kysyimme lupaa lasten havainnointiin. Kaikki vanhemmat allekirjoittivat vielä kirjalliset suostumuslomakkeet (LIITE 1) havainnointiin ensimmäisen tapaamiskerran alkaessa.

Tunnetaitoryhmän kokonaisuuden ja sisällön oli muodostanut Perhehaavi-hankkeen koordinaattori. Hän oli etsinyt ja yhdistellyt erilaisia vuorovaikutus- ja tunnetaitoja tukevia menetelmiä ja leikkejä, jotka sopivat lasten ikätasolle. Lähes kaikki toiminta oli suunniteltu Tunteiden taikametsästä kertovan sadun ympärille, joka luettiin jokaisen tapaamisen alkaessa. Tunnetaitoryhmän jokaisella neljällä tapaamiskerralla toistui muutenkin sama rakenne. Aloituspöytä ja -leikki, rentoutumishetki sekä loppuleikki olivat toistuvia elementtejä. Alkupiirissä luettiin ensin Onni-sammakon ja Hipsu-hiiren tervehdyskirje sekä käytiin läpi yhteiset säännöt. Onni-sammakko ja Hipsu-hiiri olivat pehmoleluja, jotka esiintyivät tunnetaitoryhmässä joka kerralla. Seuraavaksi käytiin läpi jokaisen osallistujan nimi ja kuulumiset puhaltamalla höyhentä piirissä vuorollaan kullekin. Loppurentoutuksessa toistuivat joka kerralla satuhieronta sekä hallaharsorentoutus, jossa aikuiset nostivat ja laskivat hallaharsoa lasten yllä rentouttavan musiikin soidessa. Loppuleik-

kinä puolestaan oli joka kerralla herkkusienileikki, jossa lattialle asetettiin pahvimukeja, ”herkkusieniä”, joita lapset saivat vuorollaan kääntää. Jokin muki paljastui ”herkkusieneksi”, kun sen alta löytyi rusinapaketti tai muu terveellinen herku. Joka kerralla mukana oli myös tunnekuva-tehtävä, jossa lapset tunnistivat kuvista tunteita ilmeiden perusteella. Toistuvuudella tavoiteltiin tuttuuden ja sen myötä turvallisuuden tunnetta lapsille.

Jokaiselle ryhmän kokoontumiselle oli määritelty oma, johonkin tunteeseen liittyvä teemansa. Näistä teemoista muodostuivat ryhmäkertojen vaihtuvat sisällöt. Ensimmäisellä kerralla teemana oli tutustuminen ohjaajiin ja toisiin lapsiin sekä tunteiden nimeäminen ja tunnistaminen. Tätä harjoiteltiin muun muassa piirtämällä jokaiselle lapselle aikuisen avustuksella omakuva, johon merkattiin tarroilla, missä kohtaa kehoa erilaiset tunteet tuntuvat. Toisella kerralla jatkettiin tunteiden tunnistamista ja keskityttiin iloon. Lasten kanssa keskusteltiin muun muassa, mikä heidät tekee iloiseksi. Kolmannen kerran teemoina olivat vuorostaan kiukku, suru sekä pelko. Lasten kanssa leikittiin esimerkiksi kiukkurobotti-leikkiä, jossa liikuttiin kuten robotit tehden kiukkuisia eleitä. Neljäs ja viimeinen kerta keskittyi suuntautumaan ”perustunteiden” (ilo, suru, kiukku ja pelko) säätelyyn sekä rentoutumiseen. Rentoutumista harjoiteltiin muun muassa soittamalla eri tunnetiloja soittimilla. Viimeisellä kerralla lapset askartelivat myös niin sanotut tunnelämpömittarit, joilla voivat osoittaa senhetkisen tunnetilansa.

Meidän rooleinamme oli toimia apuohjaajina sekä suorittaa havainnointia tutkimustamme varten. Olimme sopineet etukäteen, että toinen meistä on titteliltään ”apuohjaaja” ja toinen ”havainnoija”. Käytännössä nämä roolit eivät olleet kovinkaan tarkkarajaisia ja molemmat avustivat ohjaamisessa tarvittaessa. Suurin ero oli siinä, että apuohjaaja oli päävastuussa osan harjoituksista ohjaamisessa, havainnoijalle ei tullut ohjausvastuuta. Koska lapsia ja aikuisia oli molempia ryhmässä kolme, oli kätevää jakaa lapset aikuisten kesken esimerkiksi satuhieronnan tai omakuvatehtävän aikana siten, että jokaisen lapsen kanssa oli yksi aikuinen. Tämä sujuvoitti toimintaa ja näin lapset saivat myös jakamattoman aikuisen huomion itselleen.

Noin kaksi kuukautta lasten tunnetaitoryhmän ja Vanhemmuuden ABC -ryhmän päättymisen jälkeen järjestettiin jälleennäkemiskerta, johon osallistui kaksi lasta ja kolme vanhempaa. Vanhemmat ja lapset jakautuivat jälleen omiin ryhmiinsä. Jälleennäkemisen tarkoituksena oli tarjota lapsille ja vanhemmille mahdollisuus opitun kertaamiseen, ja lisäksi vanhemmat pääsivät jakamaan kokemuksia siitä, miten ryhmiin osallistuminen on mahdollisesti näkynyt perheen elämässä (Minna Kuivalainen, henkilökohtainen tiedonanto 31.1.2020). Jälleennäkemisessä meistä oli paikalla toinen, toisen ollessa estynyt saapumaan. Paikalla ollut osallistui lasten ryhmään apuohjaajan roolissa samalla vapaasti havainnoiden esimerkiksi, mitä lapset muistavat tunnetaitoryhmästä. Lasten ryhmässä tehtiin tuttuja, eri ryhmäkerroilta koottuja harjoituksia.

5.3 Aineistonkeruumenetelmät ja analyysi

Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksemme havainnoinnin ja tätä tukemaan haastattelun. Päädyimme havainnointimenetelmään, sillä tunnetaitoryhmän osallistujat ovat iältään niin nuoria, ettei haastattelu olisi ollut tarpeeksi luotettava vaihtoehto. Lapset eivät olisi välttämättä ymmärtäneet kysymyksiä tai osanneet vastata niihin johdonmukaisesti. Koska opinnäytetyön tarkoitus on tutkia lasten tunnetaitoryhmän lisäksi lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen keittymistä, on merkittävää saada vanhempien ääni ja kokemus kuuluviin. Valitsimme siihen toisen laadullisessa tutkimuksessa usein käytettävän menetelmän eli haastattelun.

5.3.1 Havainnointi

Havaintomenetelmästä on olemassa erilaisia muotoja, kuten piilohavainnointi, havainnointi ilman osallistumista, osallistava havainnointi sekä osallistuva havainnointi. Päädyimme näistä viimeksi mainittuun. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on aktiivisesti mukana havainnoitavassa tilanteessa, ja vuorovaikutustilanteet tutkittavien henkilöiden kanssa ovat tärkeä osa tiedonhankintaa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82). Pohdimme yhdessä lasten tunnetaitoryhmän suun-

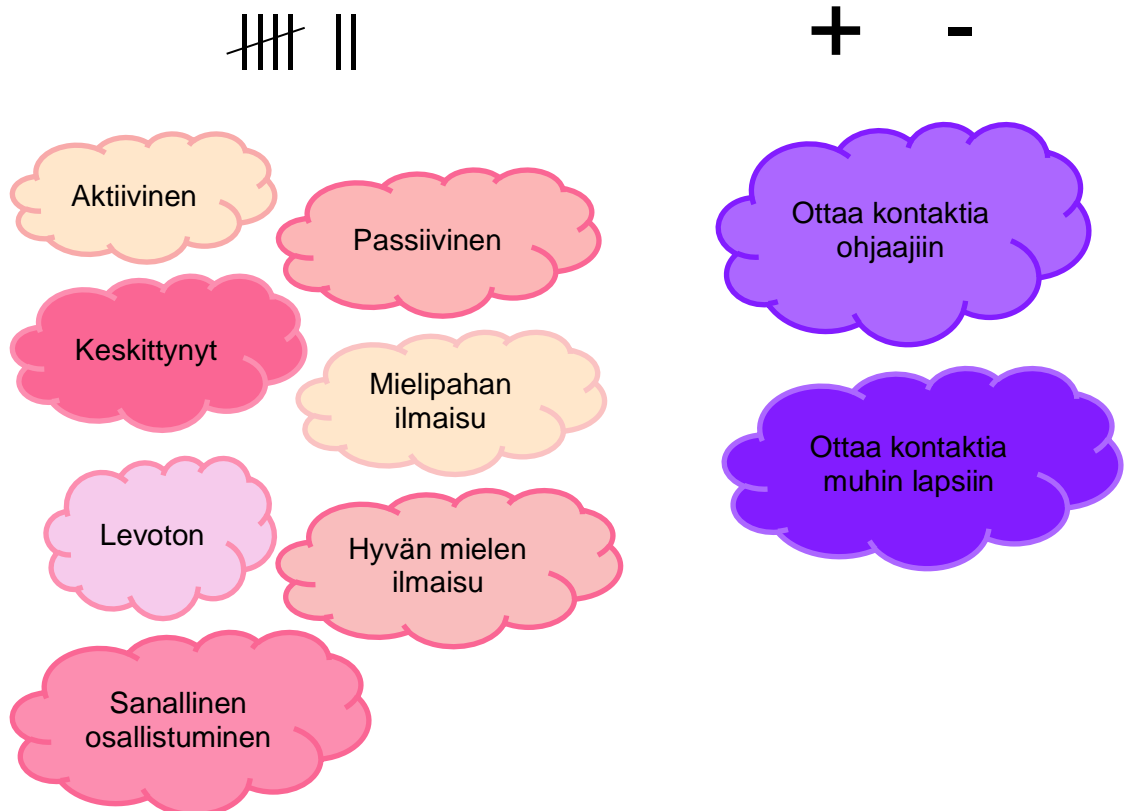
nittelijan kanssa lapsiryhmän osallistujien nuorta ikää ja ryhmäkoon pienuutta havainnointitapaa valitessamme. Tulimme siihen tulokseen, että lapset olisivat saattaneet kokea ulkopuolisen ja toimintaan osallistumattoman havainnoijan häiritseväenä ja turvallisuuden tunnetta horjuttavana tekijänä. Lisäksi osallistuvan havainnoinnin vahvuutena on havainnoijan pääseminen läheisempään kosketukseen lasten kanssa, kuin etäällä pysytellessään.

Ihmiset tekevät arjessa jatkuvasti havaintoja, joihin kokemuksemme perustuvat. Tällaiset arkipäivän havainnot eivät kuitenkaan ole sama asia kuin tieteellistä tutkimusta varten tehdyt havainnot. Ero arkipäivän ja tieteellisen havainnoinnin väliltä löytyy järjestelmällisyydestä, suunnitelmallisuudesta, kriittisyydestä ja luokitelusta. (Vilkkä 2006, 5, 8.) Lapsia havainnoidessa aikuisen on tärkeää koittaa miettiä lapsen roolia ja sisäistä maailmaa, sillä mitä lähemmäs näitä pääsee, sitä paremmin havainnointi onnistuu (Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa).

Havainnointiin liittyy väistämättä jonkinasteinen havainnoitsijan subjektiivisuus. Kun kaksi ihmistä havainnoi samaa asiaa, saattavat huomiot olla hyvinkin erilaisia – toisaalta omilla tavoillaan mielenkiintoisia ja arvokkaita. Tässä piilee subjektiivisuuden rikkaus. Koska havainnointiin liittyy tämä subjektiivisuuden puoli, on asia pyrittävä ymmärtämään ja tunnistamaan mahdollisimman hyvin etukäteen. Havainnoijan on hyvä huomioida esimerkiksi, miten hänen oma mielialansa ja vireystilansa vaikuttavat tilanteeseen. Omat ennako-odotukset ja aiemman elämäkokemuksen perusteella ihmisten ja tilanteiden tulkitseminen ovat jatkuvasti läsnä. Havainnoija on itse mukana vaikuttamassa havainnointitilanteeseen, toimintaan ja tutkittavaan ilmiöön. On inhimillistä ja lähes väistämätöntä harjoittaa valikoivaa havainnointia, jolloin ei kykene huomaamaan kaikkea relevanttia, mitä tutkittavassa tilanteessa tapahtuu. (Eskola & Suoranta 1998, 103-104.)

Päädyimme laatimaan havainnointilomakkeen havaintojen tueksi, sillä se helpottaa havaintojen jäsentelyä sekä aineiston analysointia. Tämän lisäksi kirjassimme ylös avoimia havaintoja. Dokumentointi on oleellinen tekijä havainnoinnin tieteellisyydessä (Kananen 2014, 67, 69). Toinen meistä toimi ryhmän apuohjaajana ja

toinen keskittyi pääasiassa havainnoimaan ja täyttämään lomaketta. Havainnointilomakkeessa seurasimme lapsen ilmeitä, eleitä, kehonkieltä, vuorovaikutusta muiden lasten ja ohjaajien kanssa sekä sanallisia tunneilmaisuja (kts. kuvio 1). Tapaamisten aluksi lapsilta kysyttiin, mitä heille kuuluu ja miten heidän päivänsä on mennyt sekä lopuksi, mikä ryhmätapaamisessa oli kivaa. Huomioimme nämä kommentit havainnoinneissamme. Havaintojen kirjaaminen tapahtui mahdollisuuksien mukaan tunnetaitoryhmän aikana (esimerkiksi rentoutushetken aikana), kuitenkin niin, ettei lasten huomio kääntynyt havainnoivaan henkilöön. Havainnointilomake oli kirjaamista nopeuttava ja helpottava tekijä. Havainnoija kirjasi joko tukkimiehen kirjanpidolla tai plus- ja miinusmerkeillä tekemänsä havainnot lomakkeeseen (kts. kuvio 1). Koska tehtäväksi jäi tehdä vain pieniä merkintöjä paperiin, onnistui havainnoija merkitsemään havainnot ylös huomaamattomasti ja ilman ryhmän toiminnan häiriintymistä. Kunkin tapaamiskerran päätyttyä pidimme keskenämme kirjaamistuokion, jolloin yhdessä keskustellen reflektimme havaintojamme rauhallisessa ilmapiirissä. Näin myös apuohjaajana toimineen tekemät havainnot tulivat kuulluiksi ja huomioituiksi aineistossa.

Kuvio 1. Havainnointilomakkeessa huomioidut asiat.

Jälleennäkemiskerralla havainnointilomaketta ei käytetty, vaan havainnoinnissa keskityttiin yksityiskohtien sijaan kahteen laajempaan kokonaisuuteen: miten lapset suhtautuivat jälleennäkemiseen ja muistivatko he jotakin aikaisemmilta kerroilta? Avoimet havainnot kirjattiin ryhmän päätyttyä. Paikalla oli tuolloin kaksi lasta.

5.3.2 Haastattelu

Käytetyin aineistonkeruumenetelmä laadullisten tutkimusten kohdalla on haastattelu. Haastattelun tapoja on monia. Näitä ovat esimerkiksi lomakehaastattelu eli kysely, kahden ihmisen välinen keskustelu tiettyjen teemojen ohjaamana eli teemahaastattelu sekä syvähaastattelu, jolla tarkoitetaan teemahaastattelua avoimempaa ja vapaampaa tilannetta, ilman varsinaisia teemoja. (Kananen 2014, 70.) Haastattelujen avulla oli tarkoitus saada selville vanhempien näkökulmia ja ajatuksia Vanhemmuuden ABC -ryhmästä, lasten tunnetaitoryhmästä sekä vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta eli vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Teemahaastattelu osoittautui meille sopivimmaksi tavaksi. Sen avulla halutaan saada tietoa tietyistä, itselle tuntemattomasta, ilmiöstä ja rakentaa haastattelun myötä esiin tulleista yksityiskohdista kokonaiskuva (Kananen 2014, 72).

Tässä aineistonkeruumenetelmässä aikataulut aiheuttivat haasteita. Tiiviin aikataulun vuoksi emme saaneet sovittua ryhmien ulkopuolella tapahtuvia haastatteluja, joten toteutimme ne viimeisen varsinaisen tapaamiskerran päätteeksi. Illalle oli kuitenkin etukäteen määritelty melko tarkka aikataulu, joten haastatteluille oli aikaa noin 10 minuuttia henkilöä kohden. Tämän lisäksi kaksi vanhemmista estyi yllättäen tulemasta viimeiselle tapaamiskerralle, joten jouduimme lähettämään haastattelukysymykset heille sähköpostin välityksellä. Vastaukset saimme vain toiselta. Kasvokkain tehdyt haastattelut toteutettiin siten, että toinen meistä haastatteli toista paikalla ollutta vanhempaa ja toinen toista. Näin pystyimme haastattelemaan molempia vanhempia samanaikaisesti heti Vanhemmuuden ABC -ryh-

män päätyttyä, eikä ilta venynyt kenelläkään liian pitkäksi. Lapset eivät olleet paikalla haastatteluissa, vaan ne toteutettiin erillisissä huoneissa yksilöhaastatteluina vastakkain pöydän ääressä istuen. Näin saimme taattua rauhallisen keskustelu ympäristön. Kirjasimme molemmat haastattelujen lomassa muistiinpanoja, jotta tiedot pysyisivät mahdollisimman oikeina. Haastatteluihin meni aikaa suunnilleen niille varatun 10 minuutin verran.

Haastatteluille määritetyn ajan vuoksi jouduimme miettimään haastattelukysymyksemme ja -tyylimme melko suoraviivaisiksi. Pyrimme välttämään niin sanottuja dikotomisia eli jakavia kysymyksiä, joihin on mahdollista vastata vain kyllä tai ei (Kananen 2014, 73). Lisäksi olimme varautuneet esittämään tarvittaessa tarkentavia ja aihetta avaavampia lisäkysymyksiä. Haastattelukysymyksemme ovat: Ovatko lapset muistelleet tunnetaitoryhmää tai siellä tapahtuneita asioita (esimerkiksi leikkejä tai leluja) tunnetaitoryhmien päättymisen jälkeen, jos, niin minkälaisia asioita? Ovatko vanhemmat oppineet jotain uutta lasten tunnetaidoista ja vuorovaikutuksesta, jos, niin mitä? Kokevatko vanhemmat lasten tunnetaitoryhmistä olleen hyötyä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa, miten? Onko jokin omassa tai lapsen käytöksessä muuttunut?

Jälleennäkemiskerralla paikalla olleilta kolmelta vanhemmalta kysyttiin lyhyesti ja keskustelunomaisesti, ovatko he kokeneet muutosta omassa tai lapsen toiminnassa, kun ryhmien päättymisestä oli kulunut tovi. Tämä kysely tehtiin lapsien läsnä ollessa tilanteessa, jossa vanhemmat tulivat hakemaan lapsiaan leikkihuoneesta heidän ryhmänsä päätyttyä. Tarkoituksena oli kartoittaa lyhyesti, onko ryhmiin osallistuminen näkynyt perheiden arjessa niiden päättymisen jälkeen.

5.3.3 Analyysi

Tutkimusta tehdessä täytyy rajata tutkimusaineistoa, jotta sen määrä pysyy hallittavana (Vilkkä 2006, 80). Laatimamme havainnointilomake sekä teemahaastattelun kysymykset rajaavat aineistoa, sillä lomakkeen avulla keskitytään havainnoimaan tiettyjä asioita, ei kaikkea ryhmässä tai lasten toiminnassa tapahtuvaa, ja haastattelu on suunniteltu tiettyjen kysymysten ympärille, joihin haluamme

saada vastauksen. Aineiston rajaaminen on mahdollista myös analysointivaiheessa, kun tehtyjä havaintoja yhdistellään ja tulkitaan, sillä havainnoimalla kerntyneen tutkimusaineiston laajuutta voi olla vaikea määrittää etukäteen (Vilkkä 2006, 81).

Havaintojen tulkinta voidaan jakaa kahteen vaiheeseen: pelkistämiseen eli havaintojen yhdistämiseen sekä tulosten tulkintaan. Havaintojen tulkinnassa on syytä noudattaa kriittistä ajattelua, mikä tarkoittaa, ettei havaintoja hyväksytä ilman perusteluja niiden pätevydestä. Havainnot pitää tiivistää helpommin käsiteltävään muotoon, jotta aineistoa on helpompi hallita. (Vilkkä 2006, 79, 81-82.) Pelkistimme havaintomme kirjaamalla ylös keskeiset ydinsisällöt. Tiivistämisen ja pelkistämisen jälkeen havainnot ryhmitellään, jotta havainnoista voidaan löytää säännönmukaisuuksia, jotka pätevät koko tutkimusaineistoon (Vilkkä 2006, 81). Ryhmittelimme havainnot lapsikohtaisesti siten, että yhden lapsen eri tunnetaitoryhmäkertojen havainnot tulivat allekkain. Näin pystyimme näkemään helpoiten mahdolliset muutokset lapsen toiminnassa.

Laadullisessa tutkimuksessa havaintojen pelkistämisen tarkoituksena ei ole määrittellä tyypillistä tapausta tai etsiä keskivertoyksilöitä tai -toimintaa. Nämä kuuluvat määrällisen tutkimuksen periaatteisiin. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on muotoilla sääntö, sääntörakenne tai yleinen teoria, joka pätee koko tutkimusaineistossa. Kun havainnot on pelkistetty, jää aina jotakin materiaalia tutkimuksen ulkopuolelle. Ulkopuolelle jäävä aineisto määräytyy sen perusteella, mihin asioihin tutkija haluaa tutkimuksessaan keskittyä. (Vilkkä 2006, 79-83.)

Kun havainnoinnit on yhdistetty, siirrytään tulosten tulkintaan. Havaintojen pelkistäminen on synnyttänyt raakahavaintoja. Nämä raakahavainnot kertovat tutkijalle, millä tavoin ihmiset toimivat havainnoinnin aikana säilyttäen heidän välisensä erot. Erojen perusteella voidaan pohtia, mistä jokin asia johtuu. Havaintoja on tarkasteltava suhteessa teoreettiseen tietoon, joka toimii kolmantena näkökulmana tulkinnassa. Aineiston analyysin eräs perusmetodi on vertailu. Vertailua voidaan tehdä joko omaa tutkimusaineistoa lähellä olevien tutkimusten kanssa tai oman tutkimusaineiston osissa. (Vilkkä 2006, 86-87.) Tässä opinnäytetyön tut-

kimuksessa havaintojen vertailua on tehty lasten tunnetaitoryhmän eri tapaamiskertojen välillä. Selitysvaihtoehtojen muodostaminen ja vertailu on nimeltään iteratiivista selittämistä. Iteratiivisen selittämisen riskinä on, että tutkija hyväksyy itseään eniten miellyttävän selitysvaihtoehdon, joka ei välttämättä kuitenkaan päde kuin osaan tutkimusaineistoa. On myös mahdollista, että tutkija keskittyy liikaa itseään kiinnostaviin havaintoihin, jotka eivät ole tutkimusongelman kannalta niinkään aiheellisia. (Vilka 2006, 87-88.) Tähän riskiin pyrimme vastaamaan havainnointilomakkeella, johon oli kirjattu, mihin asioihin havainnoija kiinnittää huomionsa. Näin pyrimme pitämään havainnot relevantteina tutkimusongelmamme kannalta.

Haastattelun analyysissä pätevät pitkälti samat periaatteet kuin havainnoinnin analysoinnissa: tavoitteena on tuoda aineistoon selkeyttä ja tiivistää se säilyttäen kuitenkin sen sisältämä informaatio (Eskola & Suoranta 1998, 137). Litteroimme haastattelut karkeasti, eli keskityimme huomioimaan lauseen ydinsisällön tiiviissä muodossa, sekä yleiskielisesti poistamalla murre- ja puhekielen ilmaisut (kts. Kananen 2014, 102).

Litteroinnin jälkeen teemoittelimme haastattelut. Teemoittelulla tarkoitetaan tiettyjen, tutkimusongelmaan vastaavien, teemojen esiin nostamista aineistosta. Tämä mahdollistaa aineiston sisäisen vertailun, kun nähdään, kuinka usein tietty teema esiintyy aineistossa. (Eskola & Suoranta 1998, 174.) Teemoittelun riskinä on, että tutkija tuo tekstiin teemoja, joita siellä ei oikeasti esiinny. Tutkijan on siis pysyttävä uskollisena alkuperäiselle aineistolle. Syntyneitä teemoja ja merkityksiä tulee tarkastella kriittisesti. (Moilanen & Rähä 2018, 61.) Toisaalta, koska haastattelumme oli teemahaastattelu, tuntui teemoittelu kohtuullisen helpolta. Tuomi & Sarajärvi (2013, 93) toteavatkin, että teemahaastattelulla kerätyn aineiston tutkiminen on melko helppoa, sillä haastattelusta nousevat teemat ovat jo valmiiksi jäsennehtyinä. Jaoimme haastatteluiden vastaukset neljään tutkimusongelmamme kannalta olennaiseen teemaan. Tämä helpotti analyysin tekoa, kun jokaisen haastateltavan vastauksia ei tarvinnut käydä läpi erikseen, vaan vastaukset olivat koottuina tiettyjen teemojen alle.

6 TULOKSET

Jaoimme tulokset kolmeen alalukuun viimeisellä varsinaisella tapaamiskerralla tehtyjen haastattelujen kysymysten teemojen mukaan. Jaottelulla pyrimme esittelemään vastauksia myös tutkimuskysymyksiimme. Vanhempien kanssa käytiin lyhyet keskustelut myös jälleennäkemiskerralla. Lasten viihtymisestä tunnetaitoryhmässä sekä tunnetaitojen kehittymisestä saimme tietoa lasten havainnoinnilla sekä vanhempia haastatteleamalla ja heidän kanssaan keskustelemalla. Uuden oppimisessa sekä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen kehittämisessä tulokset painottuvat vanhempien kommentteihin.

6.1 Lasten viihtyminen tunnetaitoryhmässä

Kaksi lapsista saapui paikalle jokaisella kerralla hymyillen ja ohjaajille vilkutellen. He osallistuivat yleisesti toimintaan innokkaasti ja aktiivisesti kerrasta toiseen. Molemmat lapsista osallistuivat lähes aina aktiivisesti keskusteluun, joita tunnetaitoharjoitusten sekä alku- ja loppupiiri yhteydessä käytiin. He osasivat nimetä jokaisella kerralla kunkin tapaamiskerran mukavimman asian, joka oli useimmiten jokin leikki, kuten ”herkkusieni” tai leikin osa, kuten ”laukkaaminen”. Toisen lapsen vanhempi kertoi haastattelussa lapsensa jutelleen kotona muista ryhmän lapsista ja ikävöineen heitä. Toisen vanhemman mukaan lapsi on muistellut leikkeihin liittyviä asioita ryhmän jälkeen. Nämä lapset osallistuivat myös jälleennäkemistapaamiseen, johon he saapuivat hyväntuulisina. He muistivat edelleen useita tunnetaitoryhmässä opittuja leikkejä ja harjoituksia sekä osasivat nimetä niitä. Molempien lasten vanhemmat kertoivat jälleennäkemiskerralla lastensa muistelleen ryhmässä tehtyjä asioita ja kyselleen, koska he pääsevät taas uudelleen iloiseen kiukkukerhoon.

Yksi lapsista itki jokaisella kerralla ryhmään saapuessaan, mutta itku väheni kerta kerran jälkeen ja liittyi aina erohetkeen vanhemmasta. Vanhempi oli kertonut etukäteen lapsen olevan ujo. Hän oli ainut, joka ei osallistunut kaikkeen tunnetaito-

ryhmän toimintaan, vaan meni välillä sohvalle istumaan, ei ollut äänessä niin paljoa ryhmäkeskusteluissa tai sanoi muutaman kerran, ettei halua osallistua leikkiin. Koko ryhmän kanssa puhuttiin useamman kerran näissä yhteyksissä siitä, että kerhon nimi on Iloinen kiukkukerho, jossa saa itkeä tai olla kiukkuinen, jos siltä tuntuu. Lapsen sulkeutuneisuus väheni jokaisella kerralla ja viimeisellä tapaamiskerralla hän osallistui yhteiseen keskusteluun ja aloitti juttelun useamman kerran oma-aloitteisesti sekä tuli mukaan suurimpaan osaan harjoituksista. Lapsen vanhempi kertoi haastattelussa lapsen muistelleen ja kertoneen ryhmässä tapahtuneita asioita, kuten leikkiä, jossa ”sai ottaa rusinoita lohikäärmeen suusta” ja osana tunnetaitoharjoitusta tehtyä omakuvaa, jonka sai viedä mukanaan kotiin.

Neljän varsinaisen tapaamiskerran aikana tapaamisten ilmapiiri muuttui hieman levottomampaan suuntaan. Yksi lapsista juoksi kolmannella ja neljännellä kerralla halaamaan ohjaajaa saapuessaan kerhoon ja jokainen otti rohkeammin kontaktia aikuisiin ryhmien edetessä. Lapset uskalsivat loppua kohden puhua enemmän oma-aloitteisesti ja ehdottaa itse haluamiaan leikkejä, mikä tarkoitti välillä myös ohjaajan päälle puhumista ja sitä, että lasta piti pyytää useamman kerran palaamaan paikalleen tai odottamaan vuoroaan. Huomasimme muutoksen myös yhteisissä keskustelutilanteissa, joissa lapset uskaltivat puhua enemmän ja kertoamaan toisistaan eriäviä vastauksia. Aluksi moni toisti saman asian mitä edellinen oli sanonut.

6.2 Tunnetaitojen kehittyminen ja uuden oppiminen

Jokaisella varsinaisella ryhmäkerralla läpikäytyt tunnekuvatehtävät olivat kaikille lapsista hieman haastavat. Tunteista helpoimmin tunnistettavat tuntuivat olevan ilo ja suru. Pelon ja kiukun kohdalla useampi vastasi suoraan ”en tiedä” tai yritti ehdottaa jotakin muuta tunnetta. Ainakin kaksi lapsista alkoi useamman kerran puhua jostain muusta aiheesta, kun eivät osanneet vastata kysymyksiin. Eniten tätä tapahtui kiukkuä käsiteltävissä tilanteissa. Kun viimeisellä kerralla käytiin läpi koko toiminnasta mukavia ja ikäviä asioita, yksi vastasi kiukkukuvien olleen ikäviä. Jälleennäkemiskerralla paikalla olleet lapset muistivat suurimman osan tunnekuvakorteissa olleista tunteista näkemättä kortteja.

Haastatteluissa yhden lapsen vanhempi sanoi kokevansa lapsen tunteen sanoittamisen tärkeänä, jottei vanhempi joudu arvailemaan tunnetiloja. Hän piti toisen vanhemman tavoin ryhmää tärkeänä asiana. Yksi vanhemmista sanoi lapsen vastanneen kotona kiukkuisena ollessaan, ettei tiedä mistä kiukku johtuu. Vanhempi piti tämänkin sanoittamista merkittävänä asiana. Jälleennäkemiskerralla sama vanhempi kertoi lapsen raivonpuuskien vähentyneen ryhmään osallistumisen jälkeen. Hän kuitenkin totesi myös, ettei tiedä, johtuuko tämä ryhmästä vai ikävaiheesta tapahtuvasta henkisestä kasvusta. Toinen vanhempi kertoi jälleennäkemisessä lapsen olleen jo entuudestaan hyvä sanoittamaan tunteita, mutta kehittyneen siinä vielä lisää. Hän kertoi myös lapsen alkaneen huomioida enemmän muiden tunteita ja kysyneen esimerkiksi vanhemmalta, mikä tällä on hätänä vanhemman vaikuttaessa harmistuneelta.

Jokainen vanhemmista kertoi tunnetaitoteeman tai tunteiden sanoittamisen olleen entuudestaan tuttua, mutta kokeneensa heidän Vanhemmuuden ABC -ryhmänsä sisällön tarpeellisena ja hyödyllisenä kertauksena. Yhden mielestä ryhmään osallistuminen oli positiivinen yllätys, sillä hän ei ollut aiemmin ajatellut osallistuvansa vastaavaan toimintaan tai hyötyvänsä siitä. Kaikki vanhemmista sanoivat kuitenkin oppineensa joitakin uusia vinkkejä tai vähintään saaneensa vertaistukea haastaviin tilanteisiin lapsen kanssa. Jokainen vanhemmista kertoi alkaneensa miettiä omaa käyttäytymistään ja sen merkitystä lapsen kanssa toimiessa. Apua saatiin esimerkiksi ristiriitatilanteiden selvittämiseen ja oman käytöksen hallintaan.

6.3. Vuorovaikutus

Yhden lapsen vanhempi kertoi yhtä aikaa järjestetyn Vanhemmuuden ABC -ryhmän ja lasten tunnetaitoryhmän olleen hänelle ja lapselleen mukava ja heitä yhdistävä juttu, johon muu perhe ei osallistunut. Toinen vanhemmista ei osannut sanoa suoraa vaikutusta hänen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen, mutta piti tunnetaitoryhmää tärkeänä tekemisenä lapselle sillä aikaa, kun itse osallistuu

vanhemmuusryhmään. Aluksi eniten eroahdistuksesta kärsineen lapsen vanhempi kertoi tunnetaitoryhmän auttaneen lasta itsenäisyyteen ja pärjäämään paremmin ilman vanhempien jatkuvaa huomiota. Tämä on rauhoittanut elämää kotona. Hän totesi kuitenkin, ettei ajattele niin nuoren lapsen vielä ajattelevan syvällisemmin vuorovaikutussuhdetta vanhempiin, joten suurin muutos näkyy hänen omassa käyttäytymisessään. Jälleennäkemiskerralla yksi vanhempi kertoi alkaneensa entistä enemmän tiedostaa, että lapsen käyttäytymisen taustalla on aina jokin syy.

Lapset saivat tunnetaitoharjoitusten avulla miettiä esimerkiksi, mikä tekee heidät iloisiksi ja mikä on mukavaa tekemistä yhdessä vanhempien kanssa. Jälkimmäiseen kysymykseen jokainen lapsista keksi useita eri vastauksia. Viimeisellä tapaamiskerralla tunnelämpömittareiden askartelemisen jälkeen yksi lapsista esitteli mittaria vanhemmalleen ja kertoi, että voi näyttää sen avulla myös kotona minkälainen olo on. Jälleennäkemiskerralla yhden lapsen vanhemmat kertoivat lämpömittarin olevan heillä kotona jääkaapin ovesa ja aina välillä sitä on käytettykin. Ryhmässä tehdyn tehtävän tiimoilta he olivat myös keskustelleet lapsen kanssa siitä, mikä on mielekästä tekemistä yhdessä vanhempien kanssa.

Erityisesti kahden lapsista keskinäisessäkin vuorovaikutuksessa tapahtui kehitystä ryhmän aikana. Lasten yhteiseksi hassutteluksi muodostui alkupiirissä luetun Tunteiden taikametsän tervetulokirjeen lauseiden loppuosien toistaminen ääneen nauraen. Ryhmän päätyttyä ja lasten odottaessa vanhempiaan ulkona tai sisällä leikkien, lapset leikkivät usein yhdessä. Kolmas lapsi oli alusta alkaen vetäytyvämpi, mutta rentoutui ryhmäkertojen edetessä. Vapaan leikin aikana hän saattoi tulla oma-aloitteisesti kertomaan aikuiselle esimerkiksi leikistään tai lelustaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksemme havaintojen mukaan lapset viihtyivät yleisesti tunnetaitoryhmässä ja nauttivat sen sisällöstä. Tätä puoltavat myös vanhempien haastattelutulokset sekä jälleennäkemistapaamisella saadut vastaukset. Lapset saivat ryhmästä paitsi kosketuksen tunnetaitoihin, myös vertaistensa seuraa, jossa vaikuttivat pääosin viihtyvän. Tunnetaitoryhmän järjestämisen voi siis nähdä kannattavana asiana. Se tarjosi mielekästä tekemistä, uuden oppimista ja sosiaalisia kontakteja lapsille.

Tunnetaitoryhmien lasten aktiivisuuden ja levottomuuden lisääntymiseen taustalla tulkitsimme ison tekijän olevan ohjaajien, muiden ryhmään osallistuvien lasten, harjoitusten sekä ympäristön tutummaksi ja turvallisemmaksi tuleminen ja kokeminen. Ajattelemmme turvallisen ryhmän ja ilmapiirin luomisen onnistumisena tunnetaitoryhmää ajatellen; lapsia kannustettiin olemaan omia itsejään ja näyttämään rohkeasti kaikenlaisia tunteitaan. Toki monet muutkin tekijät voivat vaikuttaa tähän, kuten jokaisen lapsen kulloinenkin vireystaso.

Vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä parantui. Vanhempien mukaan suurin vaikutus oli Vanhemmuuden ABC -ryhmästä saaduilla vinkeillä, neuvoilla ja vertaistuella. Lasten tunnetaitoryhmän järjestäminen oli osaltaan mukana tuke-massa vuorovaikutuksen parantumista, kuten kannustamalla vanhempaa ja lasta juttelemaan tunnetaitoryhmän toiminnasta ja hyödyntämään siellä käytettyjä menetelmiä, kuten tunnelämpömittaria.

Lasten varsinaista tunnetaitojen kehittymistä on hankala todeta. Tähän liittyy tunnetaitoryhmän lyhyt kesto (vain neljä tapaamista), sekä osallistuneiden lasten nuori ikä. 3–4-vuotiaat lapset ovat kehitystasonsa puolesta vasta pikkuhiljaa opettelemassa monia tunnetaitoihin liittyviä teemoja, joten neljässä viikossa ei voi olettaa tapahtuvan suuria muutoksia. Toisaalta koko tunnetaitoryhmän järjestämisen motiivina ei missään vaiheessa ollutkaan lasten varsinainen opettaminen, vaan tunnetaitoihin kevyesti tutustuminen heidän kehitystasolleen sopivien harjoitusten ja leikkien myötä - viihtymisen ja hauskanpidon ehdoilla.

8 POHDINTA

Tunnetaitojen tärkeys selkiytyi meille opinnäytetyöprosessin edetessä. Silmäme avautuivat näkemään ympärillämme tunne- ja vuorovaikutustaitoihin liittyviä asioita ja kirjoituksia. Niitä tuntui olevan joka puolella ja ne käsittelivät esimerkiksi tunnetaitoja päiväkodeissa ja kouluissa, kiusaamista, nuorten yksinäisyyttä ja syrjäytymistä, työyhteisöjen toimivuutta, johtamista sekä digitalisaation vaikutuksia vuorovaikutukseen. Kuten aiemmin tässä opinnäytetyössä on todettu: tunnetaidoilla on vaikutusta ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Voidaankin todeta, että tunnetaitojen opettaminen ja opettelu on kannattavaa. Ajattelemme, että mitä nuoremmalla iällä tunnetaitoja aletaan opettaa ja huomioida, sitä paremmat eväät lapselle annetaan koko loppuelämää ajatellen.

Koemme, että Mannerheimin Lastensuojeluliiton tunnetaitoryhmän kaltaisella toiminnalla on hyvä mahdollisuus olla osaltaan tukemassa lasten tunnetaitojen kehittymistä. Ryhmä oli mielestämme hyvin suunniteltu kokonaisuus 3–4-vuotiaille lapsille. Suunnittelussa oli keskitytty siihen, että lapsilla olisi ryhmässä hauskaa ja he viihtyisivät. Ryhmässä tehdyt asiat olivat ikätason mukaisia ja lapsilähtöisiä, sillä ne oli liitetty osaksi tarinaa ja leikkiä. Tällöin lasten oli helppo eläytyä ja heittäytyä mukaan niihin. Harjoituksia on myös mahdollista soveltaa vanhemmille ikäryhmille sopiviksi. Mielestämme lasten tunnetaitojen kehittymistä voidaan tukea paitsi opettamalla lapsia, myös lisäämällä vanhempien tietoisuutta tunnetaidoista ja niiden merkityksestä sekä vahvistamalla lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Nämä asiat tulivat MLL:n toiminnassa huomioituiksi, kun lasten ryhmän kanssa samanaikaisesti järjestettiin Vanhemmuuden ABC -ryhmä.

Tunnetaidoista varmasti riittää tutkittavaa jatkossakin. Me emme onnistuneet löytämään selkeää syy-yhteyttä tunnetaitoryhmään osallistumisen ja tunnetaitojen kehittymisen välillä. Jatkokehitysideana tätä voisi tutkia paremmin laajemmalla aineistolla: pidemmällä tutkimusjaksolla sekä isommalla otannalla. Meidän tutkimuksemme aineisto jäi melko pieneksi, kun aikajakso oli lyhyt ja osallistuneita

vähän. Iloisessa kiukkukerhossa käytetyt monipuoliset menetelmät toimisivat varmasti hyvin myös muussa varhaiskasvatustyössä, kuten päiväkodeissa tai seurakunnan varhaiskasvatustoiminnassa. Tässä olisi mahdollisuus myös laajemmalle tutkimukselle. Mikäli esimerkiksi päiväkodissa järjestettäisiin kerran viikossa tunnetaitotuokio koko päiväkotivuoden ajan, voisi muutoksia tunnetaitosaamisessa ilmetä selkeämmin.

Opinnäytetyömme ajankohtaisuuteen liittyen pohdimme prosessimme aikana digitalisaation näkökulmaa: kuinka digitalisaatio ja älylaitteiden käyttäminen yleistyvät jatkuvasti ja yhä nuoremmat lapset ovat tekemisissä niiden kanssa. Sosiaalisen median kautta tapahtuva vuorovaikutus ja kommunikoiminen sekä siellä syntyvät sosiaaliset suhteet eivät pysty tarjoamaan samanlaista tunnepitoista viestintää, kuin kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus (Saarikivi & Martikainen 2019). Ajattelemmekin tunnetaitojen harjoittelun olevan tärkeä vastapaino kaikelle digitalisoitumiselle. Toisaalta internet ja sosiaalinen media ovat mahdollistaneet läheisten ihmissuhteiden siirtymisen uusille alustoille kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen lisäksi. Toisinaan puhutaan termistä ”taskuun mahtuva läheisyys” (*mobile intimacy*). Sosiaalisen median palveluihin on kehitetty erilaisia tapoja viestittää tunnetiloja kuvin, tykkäämällä sekä reagoimalla erilaisin hymiön ja emojiin. (Pirskanen & Eerola 2018, 19.) Digitalisaation voidaan siis ajatella tarjoavan paitsi haasteita myös uudenlaisia tunteiden ilmaisun, vuorovaikutuksen ja läheisyyden mahdollisuuksia.

8.1 Eettisyys ja luotettavuus

Yksi keskeinen hyvän tieteellisen käytännön periaate on tutkimuksen eettisyys, johon kuuluvat objektiivisuus ja puolueettomuus. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla eettisesti kestäviä ja johtopäätösten nousta kerätyistä aineistosta. Teksti ei saa sisältää kirjoittajien mielipiteitä. Tutkimuksen tekijän tulee itse ottaa vastuu hyvien tieteellisten käytäntöjen ja vilpittömyyden noudattamisesta. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 132-133; Kananen 2015, 121.) Pohdimme eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmia läpi tutkimusprosessin: etukä-

teen, sen aikana ja sen jälkeen. Meidän oli tarkasteltava prosessin aikana kriittisesti myös yhteistyötahomme intressejä. Heillä voitiin olettaa olevan toiveena heidän kannaltaan positiivinen tutkimustulos, joka osoittaisi Perhehaavi-hankkeen lasten tunnetaitoryhmien olevan tärkeitä ja toimivia. Tutkimuksen tekijöinä meidän oli kuitenkin pysyttävä neutraaleina ja varauduttava myös toisenlaiseen tulokseen.

Eettisyyden näkökulma on huomioitava niin aineiston hankinnassa, käytössä kuin säilytyksessäkin. Tarvittavat luvat, sopimukset ja sitoumukset tulee olla laadittuina. (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Lib Guides. Kehittäminen ja tutkiminen ammatillisena osaamisena. Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä.) Tutkimukseen liittyvää aineistoa säilytettiin tutkimuksen ajan siten, ettei ulkopuolisilla ollut pääsyä siihen. Opinnäytetyön palauttamisen jälkeen kaikki aineisto opinnäytetyön raporttia lukuun ottamatta tuhoetaan. Tämä koskee sekä fyysisessä että digitaalisessa muodossa olevaa aineistoa. Koska työelämäyhteistyötahomme oli järjestö, emme tarvinneet heidän hyväksymisensä lisäksi muuta virallista tutkimuslupaa. Laadimme kuitenkin kirjallisen sopimuksen opinnäytetyön teosta.

Pyysimme tunnetaitoryhmään osallistuneiden lasten vanhemmilta luvat opinnäytetyöaineiston keräämiseen. Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö (2010, 16) ottavat kantaa siihen, kuka antaa suostumuksen lapsen tutkimiseen. He toteavat, että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä herkemmin on pohdittava, onko suostumuksen antajaksi valittava joku muu kuin lapsi itse. Nieminen (2010, 33) kirjoittaa, että lapsen osallistuminen tutkimukseen katsotaan yleisesti kuuluvan asioihin, jotka ovat lain mukaan huoltajan päätettävissä. Tutkimuksemme osallistuneet lapset olivat iältään 3–4-vuotiaita, joten pyysimme luvan havainnointiin heidän huoltajiltaan. Ensimmäisellä tapaamiskerralla vanhemmat allekirjoittivat suostumuslomakkeet (LIITE 1) lapsen havainnointiin. Lähetimme vanhemmille tiedotteen sähköpostitse opinnäytetyön tekemisestä myös jo ennen ensimmäistä ryhmäkertaa. Tiedotteessa todettiin, että vanhemmilla on mahdollisuus myös kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Tällöin emme olisi havainnoineet kyseistä lasta lainkaan. Yhtään kieltäytymistä ei kuitenkaan tullut.

Haastatteluista olimme kertoneet vanhemmille jo ensimmäisessä tapaamisessa ja tämän lisäksi lähetimme heille tiedotteen asiasta noin viikkoa ennen haastattelupäivää. Kaikilla oli mahdollisuus kieltäytyä haastatteluiden antamisesta. Haastattelutilanteen aluksi kumpikin meistä kävi haastattelemansa vanhemman kanssa vielä suullisesti läpi, mihin aineistoa käytetään ja miten yksityisyydensuoja huomioidaan. Nämä samat tiedot ilmenivät myös sähköpostiviestistä, jolla lähetimme kysymykset yhdelle vanhemmalle.

Mitä pidempi tutkimusjakso on, sitä paremmin tutkija voi varmistaa tekemiään havaintoja ja niiden oikeellisuutta. Ajan kanssa on helpompi ymmärtää tutkimuskohdetta kokonaisuutena ja päästä eroon omista subjektiivisista tulkinnoista. (Vilka 2006, 13.) Meidän tutkimusjaksomme oli lyhyt, vain neljä viikkoa ja teimme havaintoja vain parista tunnista kerrallaan. Lapset eivät olleet meille entuudestaan tuttuja, joten emme voineet tietää, miten heillä on tapana reagoida missäkin tilanteessa. Täten meillä ei myöskään ollut ennako-odotuksia lapsia kohtaan, mitä voidaan pitää objektiivisen havainnoinnin kannalta hyvänä asiana. Vanhempien haastattelu auttoi meitä saamaan tietoa tunnetaitoryhmän vaikutuksesta arjessa. On kuitenkin huomioitava, että neljä ryhmäkertaa kerran viikossa on tutkimuksen tekemiseen melko lyhyt aika.

Vaikka toisinaan lapsissa saattaa tapahtua muutoksia hyvin lyhyessäkin ajassa, pohdimme kuitenkin, kuinka isoja muutoksia tällaisella aikavälillä on mahdollista tapahtua. Eräs vanhemmista kertoi lapsensa pärjäävän nykyään kotona arjen tilanteissa itsenäisemmin. Toinen vanhempi kertoi lapsen osanneen harmituksen keskellä sanoa, ettei tiedä, mikä häntä kiukuttaa. Jälleennäkemistapaamisessa sama vanhempi kertoi lapsen raivonpuuskien vähentyneen. Vanhempi tosin totesi itsekkin, ettei osaa sanoa, liittyvätkö nämä taidot ja muutokset suoraan tunnetaitoryhmään. Toimiminen aiempaa itsenäisemmin, tunnetilojen sanoittamisen kehittyminen ja raivokohtausten väheneminen ovat isoja muutoksia, jotka eivät välttämättä tapahdu muutamassa viikossa. Onkin siis vaikea todeta, onko näiden muutosten tai taitojen taustalla tunnetaitoryhmä vai pikkuhiljaa tapahtunut henkinen kasvu. Toki tunnetaitoryhmä on voinut osaltaan tukea tätä kasvua.

Aineistomme jäi pienemmäksi, kuin olimme suunnitelleet. Tunnetaitoryhmässä oli tarkoitus olla mukana kuusi lasta ja Vanhemmuuden ABC -ryhmässä heidän vanhempansa. Aluksi kaksi lasta jäi pois ja lapsia oli neljä, myöhemmin vielä yksi lapsi jättäytyi pois. Lopulta lasten ryhmä koostui siis kolmesta lapsesta, joiden vanhemmat osallistuivat samaan aikaan omaan ryhmäänsä. Viimeisellä ryhmäkerralla paikalla oli vain kaksi lasta ja kaksi vanhempaa. Emme siis saaneet kokoon niin laajaa aineistoa, kuin olisimme toivoneet. Näin ollen tuloksiakaan ei voida pitää laajasti yleistettävänä, mutta ne edustavat juuri tämän tutkitun ryhmän lasten ja heidän vanhempiensa toimintaa ja kokemuksia.

Aineiston kutistuttua meille tarjottiin mahdollisuutta haastatella toisen, jo päättyneen, tunnetaitoryhmän lasten vanhempia. Tällöin olisimme saaneet lisäaineistoa ainoastaan vanhempien haastatteluiden osalta, emme olisi voineet enää havainnoida lapsia. Pohdimme tätä mahdollisuutta, mutta lopputuloksemme oli, että haluamme pidättäytyä meidän tutkimuksemme osalta tässä kyseisessä tutkitussa ryhmässä; meidän tutkimuksemme keskittyy tutkimaan juuri tätä tunnetaitoryhmää. Tällöin saamme huomioitua tuloksissamme kokonaiskuvan: havainnoinnit ja haastattelut. Vanhempien haastattelut toimivat omien havaintojemme tukena.

Tunnetaitoryhmät ajoittuivat alkuiltaan ja kaikki lapset tulivat paikalle päiväkotipäivän päätteeksi. Lasten ryhmän kesto oli noin puolitoista tuntia, alkaen klo 16.30. Tähän sisältyy alussa nautittu välipala. Vanhempien ryhmä kesti pidempään, noin klo 19 asti. Lapset odottivat vanhempiaan leikkien sisällä tai ulkona. Emme tiedä, mihin aikaan päivä on aamulla alkanut, mutta voidaan olettaa, että niin lasten kuin vanhempienkin päivät venyivät melko pitkiksi. Pohdimme, onko lasten tai vanhempien vireystila vaikuttanut tutkimustuloksiin. Erityisesti lasten kohdalla sillä voi olla vaikutusta. Lapset saattavat väsyneinä käyttäytyä esimerkiksi levottomammin, kuin virkeinä. Toisaalta koska lapset olivat meille entuudestaan tuntemattomia, emme voi tietää, miten esimerkiksi väsymys tai nälkä yleensä vaikuttavat heihin. Kasvokkain haastatellut vanhemmat antoivat vastauksensa illalla klo 19 jälkeen, joten on mahdollista, että heidänkin vastauksissaan näkyy pitkän päivän vaikutus. Väsyneenä saattaa antaa esimerkiksi lyhyempiä vastauksia, mikäli ei jaksaa miettiä asioita samalla tavalla kuin virkeänä, tai haluaa

nopeammin pois tilanteesta. Emme kuitenkaan voi tietää, onko ajankohdalla ollut vaikutusta.

Aikataulu aiheutti haasteita opinnäytetyöprosessillemme. Siitä hetkestä, kun saimme varmistuksen hankkeeseen mukaan pääsemisestä, oli vain noin kuukauden mittainen aika siihen, että Vanhemmuuden ABC -ryhmä yhdessä lasten tunnetaitoryhmän kanssa kokoontui ensimmäisen kerran. Teoriatiedon ja tutkimusmenetelmien selvittämiseen ja tutkimiseen tuli ryhtyä vauhdilla. Ennen tunnetaitoryhmän alkamista olisi voinut olla myös hyvä idea hieman harjoitella havainnointia. Totesimme yhdessä havainnoita analysoidessamme, että havainnoissa kiinnittäisi huomioita laajemmin esimerkiksi lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen, jos toteutuksen tekisi nyt uudelleen.

Tiiviin aikataulun vuoksi jouduimme tekemään kompromisseja vanhempien haastattelujen kanssa. Alkuperäinen ajatus oli antaa perheille muutaman viikon hengähdys- ja reflektointitauko ennen kuin lähdemme kyselemään tunnetaitoryhmän kokemuksista ja vaikutuksista. Päätimme kuitenkin tehdä haastattelut viimeisellä varsinaisella ryhmäkerralla, sillä meidät omat aikataulumme opinnäytetyön suhteen olivat alun perin erilaiset eikä varmuutta jälleennäkemiskerran järjestämisestä ollut. Jälleennäkemistapaaminen varmistuikin vasta kaksi viikkoa ennen sen järjestämistä eli noin puolitoista kuukautta ryhmän loppumisen jälkeen. Teimme siis, miten parhaaksi näimme: haastattelut pidettiin viimeisen tapaamiskerran päätteeksi ja tämän lisäksi osallistuimme jälleennäkemiskerralle, jossa kuulumisia kysellen selvitimme, miten perheillä on mennyt tunnetaitoryhmän päättymisen jälkeen.

Kuten aiemmin todettiin, kaksi vanhemmista ei valitettavasti päässyt paikalle haastattelukerralla, jolloin jouduimme lähettämään haastattelukysymykset sähköpostitse. Saimme vastaukset vain toiselta, jolloin etukäteen suunniteltu aineistomme pieni hiukan lisää. Pohdimme, miten sähköpostilla lähetettyihin haastattelukysymyksiin vastaaminen eroaa kasvotusten tehdystä vastaamisesta. Ainakin pohtimisaikaa on enemmän ja kysymyksiin on mahdollista palata useampaan kertaan uudelleen. Tämä saattaa vaikuttaa vastauksiin.

8.2 Ammatillinen kasvu

Koemme oppineemme opinnäytetyöprosessin aikana paljon. Erityisesti olemme oppineet tutkimuksen teosta ja tutkimusmenetelmistä. Meillä ei ollut aikaisempaa kokemusta lasten havainnoinnista ja jos tekisimme sen nyt uudelleen, hallitsimme paremmin esimerkiksi havaintopäiväkirjan kirjoittamisen ja sen, minkälaisiin asioihin lapsia havainnoidessa kannattaa kiinnittää huomiota. Sosionomin osaamisvaatimukset eli kompetenssit edellyttävät sosionomilta tutkimusosaamista: on osattava soveltaa tutkimusmenetelmiä sekä toimia tutkimustyön eettisten periaatteiden mukaisesti (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Arviointi. Osaamisvaatimukset: Sosionomi (AMK)). Näitä taitoja olemme kehittäneet prosessin aikana. Lisäksi olemme oppineet paljon uutta lasten sosioemotionaalisen kehityksestä ja koko tunnetaitojen laajasta teemasta. Molemmat ovat kokeneet opinnäytetyön aiheen mielenkiintoisena ja tärkeänä koko prosessin ajan. Toinen meistä suuntautuu opinnoissaan varhaiskasvatukseen ja erityisesti hänelle tämä aihe vahvisti entisestään ammatillista identiteettiä. Hänestä tuntuu entistä selkeämmältä, että hän haluaa tavalla tai toisella työskennellä lasten parissa tulevaisuudessa.

Aiheen ympärille syntyi myös paljon hyvää keskustelua ja pohdintoja. Toisinaan opinnäytetyön tekopäivät koululla venyivät pitkiksi siitäkkin syystä, että jäimme keskustelemaan aiheeseen liittyvistä teemoista. Tekoprosessi on siis tarjonnut uusia näkökulmia aiheeseen ja ehkä osaltaan kehittänyt myös keskustelutaitoja. Ainakin yhteistyötaitoja parin kanssa työskentely kehitti. On osattava tuottaa tekstiä yhdessä ja toisinaan myös neuvotella ja joustaa omista mielipiteistään. Näemme tutkielmamme tekemisen parityönä kuitenkin suurena vahvuutena. Oli opettavaista niin kirjallisen tuotoksen kuin tutkimuksen suorittamisen kannalta päästä peilaamaan omaa toimintaansa. Opinnäytetyön tiivis aikataulu laittoi meidät tekemään myös tiiviisti töitä yhdessä. Keskinäinen kunnioitus heijasteli molempien toiminnasta läpi prosessin ja on helppo todeta yhteistyö onnistuneeksi.

Opinnäytetyöprojekti tarjosi meille mahdollisuuden päästä mukaan Mannerheimin Lastensuojeluliiton kaltaisen, Suomessa ison ja laaja-alaista sosiaalialan

työtä tekevän, järjestön yhteistyökumppaniksi. Perhehaavi-hanke oli aloittanut toimintansa vasta puoli vuotta aiemmin, joten pääsimme mukaan seuraamaan varsin varhaista vaihetta. Saimme olla tutustumassa melko läheltä hankkeen kehittämiseen ja etenemiseen. Tämän koimme opettavaiseksi. Tekemämme työn ja esittämämme näkemysten kerrottiin myös olevan hyödyksi hankkeen jatkoa ajatellen.

Sosionomin kompetenssit vaativat, että sosionomi osaa toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjäytymisen vähentämiseksi yhteiskunnassa. Lisäksi kompetensseissa mainitaan muun muassa, että sosionomin tulee osata tukea perheiden arkea ja perheenjäsenten keskinäisiä suhteita sekä tuntea eri sektorien palvelujärjestelmät. (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Arviointi. Osaamisvaatimukset: Sosionomi (AMK).) Perhehaavi-hankkeeseen osallistuessamme olemme päässeet kehittämään näitä osaamisalueitamme. Hankkeen tavoitteena on lisätä hyvinvointia lapsiperheiden keskuudessa tarjoamalla yhteisöllisyyttä sekä sosiaalista pääomaa kontaktien ja vertaistuen kautta. Tarvittaessa hankkeeseen osallistuvia voidaan ohjata muiden palveluntarjoajien piiriin. Prosessin aikana olemme myös tutustuneet yhden ison kolmannen sektorin toimijan tarjoamiin palveluihin.

Olimme jakaneet roolimme tunnetaitoryhmässä siten, että toinen meistä otti päävastuun havainnoinnista ja toinen apuohjaajana toimimisesta. Käytännössä teimme välillä molemmat molempia, mutta tämä oli pääasiallinen työnjako. Apuohjaajana toiminut sai kokemusta 3–4-vuotiaiden lasten ohjaamisesta. Lasten kanssa joutui välillä toteamaan, ettei kaikki mene niin kuin oli suunnittelut ja siksi vaaditaankin varasuunnitelmia ja taitoa luovia yllättävissä tilanteissa. Tunnetaitoryhmän myötä pääsi kehittämään omia ryhmänhallinta- ja vuorovaikutustaitoja, jotka ovat pääasiassa ihmisten kanssa toimivalle sosionomille taidoista merkityksellisimpiä.

Opinnäytetyö on ollut melko iso kokonaisuus hallitavaksi, ja olemmekin kehittäneet kokonaisuudenhallinnan taitoja. Yksi tärkeimmistä opeista opinnäytetyöprosessin aikana oli jatkuvan muutoksen kanssa eläminen. Työelämässäkään emme voi koskaan tietää mitä elämä tuo tullessaan ja kuinka tilanteet muuttuvat.

On tiiviitä aikatauluja ja niiden yllättäviä muutoksia, perumisia, sairastumisia ja epäonnistumisia. Näitä kohtasimme myös oman työskentelymme aikana. Vaikka kaikkiin tavoitteisiin ei päästy ja jouduimme joustamaan useassa kohdassa etukäteen tehdyistä suunnitelmista, saimme tärkeää oppia siitä, kuinka soveltaa nopeasti muuttuvissa tilanteissa ja luovia tiensä parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun. Tiukkaan aikatauluun nähden olemme tyytyväisiä suoritukseemme ja aikaansaannoksiimme sekä omaan sopeutumiskykyymme.

8.3 Kirkon nuorisotyönohjaaja ja tunnetaidot

Suomen evankelisluterilaisen kirkon nettisivuilta löytyvä kirkon nuorisotyönohjaajan ydinosaamisen kuvaus alkaa tiedolla siitä, että ”nuorisotyönohjaaja on kasvattaja, jonka työn keskiössä ovat lapset, nuoret ja perheet”. Työn keskeisimmät tehtävät muodostuvat kasvun tukemisesta, ohjaamisesta, opettamisesta sekä kouluttamisesta – niin ryhmissä kuin yksilöiden kohtaamisen kautta. Työtehtävien keskittyessä ihmisten kanssa toimimiseen, ovat vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot tärkeässä osassa. (Kirkon hengellisen työn työntekijän ydinosaaminen 2010)

Tehtävässä onnistuakseen nuorisotyönohjaajan tulisi esimerkiksi seurata laajalaisesti ja aktiivisesti yhteiskunnallista lapsi- ja nuorisotyön tilannetta. Yhteistyössä tulisi toimia muiden seurakuntien lisäksi myös niin kunnallisen varhaiskasvatuksen kuin sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimen kanssa. (Suomen evankelisluterilainen kirkko. Koulutus ja työelämä. Kirkon ammatit. Kirkon työntekijän ydinosaaminen. Kirkon nuorisotyöntekijän ydinosaaminen.) Tieto tunnetaidoista ja niiden merkityksestä on lisääntynyt viime vuosina, minkä voi nähdä esimerkiksi tässä opinnäytetyössäkkin aiemmin mainituista valtakunnallisista varhaiskasvatus- sekä esiopetus- ja opetussuunnitelmista, joissa tunnetaidot on nostettu esiin. Jo näiden tekijöiden valossa on kirkon nuorisotyönohjaajan kasvattajan roolissa aiheellista olla tietoinen tästä pedagogisesta teemasta.

Varhaiskasvatusta tulisi kirkon piirissä toteuttaa yhteistyössä laajojen verkostojen kanssa. Osallisia tahoja ovat sosiaali-, terveys- ja opetusalat, mutta myös monet

lapsi- ja perhetyön parissa työskentelevät järjestöt ja yhteisöt. Kirkon ja paikallis-seurakuntien rooli on olla mukana tarjoamassa varhaiskasvatusta sekä auttaa yhteiskunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa. Vaikka kirkolta ei löydy omaa varhaispedagogiikkaa, toiminnassa on sitouduttu pedagogian yleisiin periaatteisiin. (Suomen evankelisluterilainen kirkko. Seurakuntaelämä. Kasvatus. Varhaiskasvatus.) Kirkon varhaiskasvatuksen piirissä on tänäkin päivänä esimerkiksi kerho- ja leiritoiminnan parissa paljon osallistujia. Nuorisotyönohjaaja pääsee suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintaa, jossa tunnetaitojen huomioiminen olisi mahdollista – ja kannattavaa. Iloisen kiukkukerhon kaltaista ryhmätöimintää voisi hyvinkin soveltaa myös kirkon varhaiskasvatuksen puolella toteutettavaksi.

Rippikoulutyö on usein keskeinen osa nuorisotyönohjaajan työnkuvaa. Rippikoulun käy vuosittain Suomen evankelisluterilaisen kirkon nettisivujen mukaan yli 80% nuorista, joten sen tavoitavuusprosentit ovat edelleen todella korkeat (Suomen evankelisluterilainen kirkko. Perhejuhlat. Rippijuhlat). Tunnetaitojen merkitys ei laske lapsen kasvaessa kohti nuoruutta ja aina edelleen kohti aikuisuutta. Rippikoulu on hyvä ajanjakso pysähtyä miettimään omaa elämäänsä ja suhdetaan niin itseensä, muihin ihmisiin kuin hengellisiin asioihin.

Rippikoulun yksi päätavoitteista on Suuri ihme –rippikoulusuunnitelman mukaan (2017, 40) nuorten kokemus ja ymmärrys siitä, kuinka arvokkaita ja ainutkertaisia Jumalan luomia ja lunastamia yksilöitä he ovat. Työntekijöitä kannustetaan tukemaan nuorten tärkeiden mielenterveystaitojen omaksumista, kuten omien tunteiden ja ajatusten tunnistamista ja sanoittamista. Rippikoulusuunnitelma linjaa koko rippikoulun rakentuvan kohtaamiselle, vastavuoroisuudelle ja vuorovaikutukselle - ylipäätään lähimmäisyyden opettelulle. Edellä mainittujen edellytys on usein myötätunto, johon nuoria tulisi kaikessa toiminnassa aktiivisesti tukea ja kannustaa. (Suuri ihme 2017, 42.) Kirkon nuorisotyöntekijällä itsellään on hieno mahdollisuus olla näyttämässä omalla toiminnallaan, mitä toisen ihmisen kunnioittaminen ja arvostaminen tarkoittavat. Kaiken pohjana on Jumalan myötätunto ihmisiä kohtaan ja Jeesuksen antama esimerkki toisen asemaan asettumisesta (Suuri ihme 2017, 42).

Terapeutti ja kouluttaja Päivi Niemi, joka on luennoinut ympäri Suomea ja kirjoittanut kirjan tunnetaidoista, kertoo Uusi Tie -lehden haastattelussa, että Raamattusta, jota pidetään edelleen kirkon ylimpänä auktoriteettina, voi hyvinkin löytää tunteita, mikäli lukija osaa ne sieltä etsiä. Hänen mukaansa Raamattu antaa luvan tunteiden ilmaisemiselle, ihmettelemiselle ja purkamiselle. (Sarimaa 2015.) Raamatun yksi tärkeimmistä teemoista on lähimmäisen rakkaus. Kirjasta löytyy useita kehoituksia keskinäiseen rakkauteen ja huolenpitoon. Näistä tunnetuimpia lienee rakkauden kaksoiskäskynäkin tunnettu kohta, jossa Jeesus sanoo: "Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi, kaikesta sydämestäsi ja kaikesta sielustasi ja kaikesta mielestäsi ja kaikesta voimastasi". Toinen on tämä: "Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi". Ei ole mitään käskyä, suurempaa kuin nämä." (Mark 12:30-31.)

LÄHTEET

- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Lib Guides. Kehittäminen ja tutkiminen ammatillisena osaamisena. Eettiset periaatteet tutkimisessa ja kehittävässä työssä. Saatavilla 2.12.2019
<https://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793510>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Arviointi. Osaamisvaatimukset: Sosionomi (AMK). Saatavilla 15.1.2020 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- evl.fi. Plus. Koulutus ja työelämä. Kirkon ammatit. Kirkon työntekijän ydinosaaminen. Saatavilla 17.1.2020 <https://evl.fi/plus/koulutus-ja-tyoelama/kirkonammatit/kirkon-tyontekijan-ydinosaaminen>
- Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Saatavilla 28.11.2019
http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf
- Huttunen, K., Laakso M-L. & Helminen, J. (2016). Pelaamalla tunnetaitojen harjoittelua. *Lastentarha* 79(3), 14-16.
- Jokinen, J. & Sieppi A. (2018). Sosiaaliset taidot ovat entistä tärkeämpiä työelämässä. *Talous ja yhteiskunta* 2/2018. 48-53. Saatavilla 15.10.2019
<http://www.labour.fi/ty/tylehti/ty/ty22018pdf/ty22018Jokinen-Sieppi.pdf>
- Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. (2017). *Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen*. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Kananen, J. (2014). *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176.
- Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202.

- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. (i.a). *Kiusaavatko pienetkin lapset?* Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Saatavilla 14.10.2019
<http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf>
- Komi, T. (2016). Viisas pöllö auttaa räksyttävää vahtikoiraa. *Lastentarha* 79(3). 22-25.
- Köngäs, M. (2018). *"Eihän lapsil ees oo hermoja" Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa.* (Väitöskirja, Lapin yliopisto). Saatavilla 19.11.2019 https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63145/K%c3%b6ng%c3%a4s_Mirja_ActaE_235pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Launonen, K. (2007). *Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin.* Kehitysvammaliitto ry.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (2018). Tietoa meistä. Organisaatio. Saatavilla 15.10.2019 <https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/organisaatio/>
- Moilanen, P. & Räihä, P. (2018). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 51-72). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Moisala, M. & Lonka, K. (2019). Älylaitteet ja aivojen kehitys: Aivot kehittyvät vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Teoksessa S. Kosola, M. Moisala & P. Ruokoniemi (toim.), *Lapset, nuoret ja älylaitteet. Taitten tasapainoon* (s. 8-21). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Neitola, M. (2011). *Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen – vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat.* (Väitöskirja, Turun yliopisto). Saatavilla 17.1.2020 <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neitola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nieminen, L. (2010). Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s. 25-43). Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., Ruoppila, I. (2014). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus. (2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Saatavilla 10.10.2019 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Pastila, K. (2018). Ovatko empatiataidot rapistumassa? *Lapsen maailma* 77(2018), 36-39.
- Pirskanen, H. & Eerola, P. (2018). Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.), *Perhe ja tunteet* (s. 7-30). Helsinki: Gaudeamus.
- Psykologiliitto. Tieteellinen neuvottelukunta. Suositus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen arvioimisesta psykologin työssä. Saatavilla 1.12.2019 https://www.psyli.fi/psykologiliitto/tieteellinen_neuvottelukunta/hyvan_kaytannon_suosituksset/suositus_lapsen_sosioemotionaalisen_kehityksen_arvioimisesta
- Pyhä Raamattu. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja
- Rannikko, U. (2008). *Yhteinen ja erillinen lapsuus. Sisarusten sosiaalistava merkitys*. (Väitöskirja, Turun yliopisto). Saatavilla 29.1.2020 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66400/978-951-44-7510-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rusanen, E. (2011). *Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys*. Helsinki: Finn Lectura.
- Saarikivi, K. & Martikainen, S. (2019). Älylaitteet, tunteet, empatia ja vuorovaikutus. Teoksessa S. Kosola, M. Moisala & P. Ruokoniemi (toim.), *Lapset, nuoret ja älylaitteet. Taiten tasapainoon* (s. 43-83). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Sarimaa, S. (2015). Auttaako self-help? *Uusi Tie*. Saatavilla 14.2.2020 <https://uusitie.com/auttaako-self-help/>
- Siljamäki, T. (2016). Turha opettaa A:ta ja Ö:tä, jos ei ole tunnetaitoja. *Lastentarha* 79(3). 17-18.
- Sinkkonen, J. (2018). *Kiintymyssuhteet elämänkaareissa*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

- Silvén, M. & Kouvo, A. (2010). Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykkinen hyvinvointi. Teoksessa M. Silvén (toim.), *Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen kehitykseen* (s. 65-90). Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Suomen evankelisluterilainen kirkko. Perhejuhlat. Rippijuhlat. Saatavilla 10.2.2020 <https://evl.fi/perhejuhlat/rippijuhlat/rippikoulu-edeltaa-rippijuhlia#c9e5527c>
- Suomen evankelisluterilainen kirkko. Seurakuntaelämä. Kasvatus. Varhaiskasvatus. Saatavilla 25.11.2019 <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/varhaiskasvatus>
- Suomen evankelisluterilainen kirkko. Koulutus ja työelämä. Kirkon ammatit. Kirkon työntekijän ydinosaaminen. Kirkon nuorisotyöntekijän ydinosaaminen. Saatavilla 25.11.2019 <https://evl.fi/documents/1327140/43561565/Nuorisoty%C3%B6nohjaajan+ydinosaaminen/396e58e4-3986-c899-7254-8ef9d9f41761>
- Suuri Ihme –rippikoulusuunnitelma 2017. Elämää Jumalan kasvojen edessä. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 60. Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus. Saatavilla 17.1.2020 <https://evl.fi/documents/1327140/39461555/Suuri+Ihme++Rippikoulusuunnitelma+2017/758d0926-f7b9-3e63-bc2b93ffaab30f90>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (2019). Tilastot ja data. Tilastot aiheittain. Lapset, nuoret ja perheet. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatus 2018. Saatavilla 20.11.2019 <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/varhaiskasvatus/lasten-paivahoito>
- Tilastokeskus. Artikkelit: Maahanmuutto moninaistaa lasten perheitä. Saatavilla 28.1.2020 https://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_002.html?s=0
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vehkalahti, K., Rutanen, N., Lagström, H. & Pösö, T. (2010). Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s. 10-23). Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

- Veijalainen, J., Reunamo, J. & Alijoki, A. (2017). Children's self-regulation skills in the Finnish day care environment. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research*. 6(1), 89-107.
- Viita, R. (2014) *"Jotenkin häiriöks"* Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Saatavilla 1.12.2019
https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44052/978-951-39-5785-8_vaitos23082014%20.pdf?sequence=1
- Vilka, H. (2006). *Tutki ja havainnoi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITE 1. SUOSTUMUSLOMAKE

Olemme sosionomiopiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Toinen meistä suuntautuu opinnoissaan kirkon nuorisotyöhön ja toinen varhaiskasvatukseen. Olemme tekemässä opinnäytetyötämme yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin kanssa. Opinnäytetyömme käsittelee vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen vahvistamista lasten tunnetaito- ja vuorovaikutusharjoitteiden avulla. Tulemme osallistumaan (*paikka*) järjestettäviin MLL:n lasten tunnetaitoryhmiin neljänä (*viikopäivä*) aikavälillä (*päivämäärät*).

Tarkoituksena on, että toinen meistä toimii ryhmän apuohjaajana ja toinen havainnoi ryhmän ja lasten toimintaa. Havainnoja tullaan käyttämään opinnäytetyömme aineistona. Opinnäytetyössä ja aineiston keruussa noudatetaan yleisiä tietoturvakäytäntöjä sekä tutkimuksen eettisiä periaatteita. Aineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Lapsia ei voi tunnistaa opinnäytetyöstä. Ainut tieto, joka opinnäytetyöstä voi tulla ilmi, ovat lasten iät. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Theseuksessa, joka on Suomen ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä julkaiseva ja tallentava tietokanta.

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen, hyväksyn yllä mainitut ehdot ja annan luvan

_____ (lapsen nimi) havainnointiin sekä aineiston käsittelyyn opinnäytetyöhön liittyen.

Päivämäärä: _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys: _____